

HRVATSKI PLANINAR

ČASOPIS HRVATSKOG
PLANINARSKOG SAVEZA

VELJAČA
2006

2

»HRVATSKI PLANINAR« – ČASOPIS HRVATSKOG PLANINARSKOG SAVEZA »CROATIAN MOUNTAINEER« – JOURNAL OF THE CROATIAN MOUNTAINEERING ASSOCIATION

ČASOPIS »HRVATSKI PLANINAR« izlazi u **11 brojeva** godišnje (za srpanj i kolovoz kao dvobroj). Prvi broj izašao je **1. lipnja 1898.** Časopis nije izlazio od 1919. do 1921. i od 1945. do 1948., a od 1949. do 1991. izlazio je pod imenom **»Naše planine«.**

PRETPLATA za 2006. godinu iznosi **140 kuna** (za inozemstvo **35 eura**). Pretplata se uplaćuje na žiro-račun Hrvatskog planinarskog saveza **2360000-1101495742**, pri čemu na uplatnici, u rubrici **»Poziv na broj«**, mora biti upisan **Vaš pretplatnički broj**. Pretplata za inozemstvo uplaćuje se na račun **SWIFT-ZABA-HR XX 25731-3253236**, također uz poziv na pretplatnički broj.

PRETPLATNIK
Pretplatnički broj: XXXXX **UPLAĆENO**
ADRESA
XXXXX NASELJE

VAŠ PRETPLATNIČKI BROJ (1)
XXXXX

VAŠ PRETPLATNIČKI BROJ (1)

otisnut je uz Vašu adresu, koja je nalijepljena na omotnici za slanje časopisa. Nakon uplate, uz adresu ćete moći vidjeti naznak o obavljenoj uplati. Tako možete provjeriti je li Vaša uplata za tekuću godinu uredno primljena i evidentirana u Hrvatskom planinarskom savezu (2).

NOVI PRETPLATNICI, odnosno zainteresirani za primanje časopisa, trebaju se pismom, telefonom ili e-mailom javiti Hrvatskom planinarskom savezu. Za nekoliko dana poštom će primiti uplatnicu i brojeve koji su izašli od početka godine, a zatim će, nakon uplate, svaki mjesec na svoju adresu redovno primati svoj primjerak časopisa.

CIJENA POJEDINAČNOG PRIMJERKA je **15 kuna** (+ poštarina).

SURADNJA: Prilozi se mogu slati posredstvom e-maila ili poštom. Krajnji rok za primitak priloga je deseti dan prethodnoga mjeseca (20 dana prije izlaska broja). **Uredništvo zadržava pravo kraćenja i uredničke obrade tekstova**, posebno dužih priloga. Svi se primljeni materijali na zahtjev vraćaju autorima. **Prednost imaju** prilozi sa zanimljivim temama koji su popraćeni boljim izborom ilustracija. Slike se mogu slati poštom ili u digitalnom formatu (e-mailom, na CD-u ili disketi, ali ne unutar Wordovih dokumenata!).

STAVOVI i mišljenja izneseni u časopisu nisu nužno stajališta Hrvatskog planinarskog saveza i Uredničkog odbora.

CJENIK OGLAŠAVANJA šaljemo zainteresiranim oglašivačima na zahtjev.

NAKLADNIK

Hrvatski planinarski savez
Kozarčeva 22, 10000 Zagreb
tel. 01/48-23-624
tel./fax 01/48-24-142
e-mail: hps@inet.hr
<http://hps.inet.hr>

UREDNIŠTVO

e-mail adrese za zaprimanje članaka:
hrvatski.planinar@vip.hr
hrvatski.planinar@gmail.com

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Alan Čaplar
Palmotičeva 27, 10000 Zagreb
e-mail: caplar@vip.hr
mob.: 091/51-41-740
tel./fax: 01/48-17-314

UREDNIČKI ODBOR

Damir Bajs
Darko Berljak
Vlado Božić
Faruk Islamović
Goran Gabrić
Željka Kasapović
Zdenko Kristijan
Branko Meštrić
Krunoslav Milas
Željko Poljak
Robert Smolec

LEKTURA I KOREKTURA

Željko Poljak
Radovan Milčić

TISAK

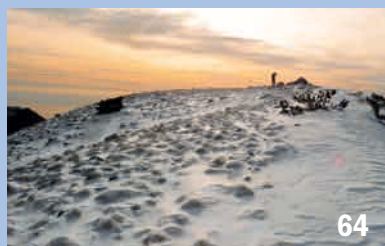
Ekološki glasnik, Donja Lomnica

ISSN 0354-0650

 Velebitska tragedija
 14. siječnja

 Kremen – lijepa, a malo
 poznata planina

Penjanje u Yosemiteu

Uspon na Subru (Orjen)

TEMA BROJA
Velebitska tragedija 14. siječnja
SADRŽAJ

Mjesečina nad Svetim brdom	42
Gordana Burica	
Tragedija na Svetom brdu	44
Vinko Prizmić i Hrvoje Dujmić	
Kremen – lijepa, malo poznata planina	50
Jovica Čubrilo	
Nekoliko iskustava iz planina s one strane Velike bare	53
Željko Poljak	
Penjanje u Yosemiteu	56
George Meyers	
Priča o drvu	60
fotografije: Marijan Wilhelm	
Mölltaler ledenjak	62
Tomislav Sablek	
Uspon na Subru	64
Orsat Žitković	
Zgode i nezgodes planinarskih putovanja	66
Vanja Radovanović	
»Nehrastovi« hrastovi	69
Branko Meštrić	
Tko je što u hrvatskom planinarstvu: Miro Lay	71
Planinarski tisak	72
Planinarski putovi	74
Planinarske kuće	77
Vijesti	79
Kalendar akcija	80

SLIKA NA NASLOVNICI
Zaleđeni slap Brisalo u dolini Slapnice u Žumberku

foto: Alan Čaplar

Mjesečina nad Svetim brdom

Gordana Burica, Split

Da i planina uzima danak, da Sveto brdo i nije baš sveto, da petak 13. i nije bezazlen datum, često smo promišljali posljednjih dana.

Velebitska tragedija, gubitak trojice članova Planinarskog kluba Split, ujedno je i najteža nesreća u našim planinama u 130-godišnjoj povijesti hrvatskog planinarstva. Zoran, Miro i Ivo, zauvijek su otišli, krenuli su na Sveto brdo, a popeli su se u vječnost.

Večer prije, nakon klupskog sastanka, znali smo da sutra, u petak idu na dvodnevno planinarenje na Velebit. Trebao je to bit zimski uspon, na koji su odlazili najhrabriji, u malim grupama i vlastitoj organizaciji.

Automobil su ostavili u kanjonu Paklenica i poslijepodne stigli na Vlački Grad, planinarsko sklonište na oko 1400 m nadmorske visine, u kojem smo mnogo puta noćili. Snijega je bilo i putem, a oko skloništa, bajka, kud god je dozeo pogled, bjelina...

Iz toplog skloništa Zoranovoj supruzi stigla je posljednja sretna poruka: »Ako pogledaš u mjesec, vidjet ćeš nas, ispod Svetog brda, u skloništu, uz malu vatru i toplu peć, mjesečina, a svuda snijeg.«

U takvoj idili, nitko nije slutio da je to posljednja mjesečina koja ih obasjava.

Ujutro je planiran uspon na Sveto Brdo.

Rade je ostao u skloništu, a četvorica su krenula na uspon. Oko 10 sati Zoranovoj supruzi primila je njegovu poruku da je pao i slomio noge.

Obavještena je Gorska služba spašavanja, koja je upravo imala vježbe na Biokovu s britanskim spasiocima. Desetak pripadnika HGSS-a helikopterom je prebačeno na Velebit.

Iskočivši na zaleđeni snijeg, odmah su započeli potragu, iako o mjestu s kojeg se je javio unesrećeni Zoran, nisu bili točno upućeni.

Četvrti planinar, koji je prvi krenuo na ledeni uspon, već se je vratio, a ni sam nije znao

STRADANJE SPLITSKIH PLANINARA POTRESLO HRVATSKU

Planinarski uspon na Sveto brdo 14. siječnja bio je koban za trojicu splitskih planinara – Miru Duplančića, Ivu Miluna i Zorana Skračića. To je po broju žrtava najtragičnija planinarska nesreća u Hrvatskoj.

Dana 14. siječnja oko 11 sati HGSS je dobio dramatičnu poruku da se rodbini javio teško ozlijeđeni planinar u blizini Svetog brda na Velebitu. Tek dolaskom na teren utvrđeno je da su nestala tri planinara. Jedan je ubrzo pronađen, smrtno stradao u blizini skloništa na Vlačkom gradu, a potraga za drugom dvojicom nastavljena je cijeli dan i dugo u noć. Teren je pretraživan više sati uz pomoć helioptera Hrvatskog ratnog zrakoplovstva. Taj dan su na planini bili iznimno teški uvjeti, a zbog jakog vjetra uvjeti za let helikoptera bili su na granici mogućeg. Nadajući se da su traženi planinari još živi, i posada helikoptera i spašavatelji davali su sve od sebe, no, nažalost, trojici splitskih planinara – članova PK »Split« više nije bilo spasa.

Vijest o planinarskoj tragediji na Svetom brdu bila je nekoliko dana prva vijest u hrvatskim medijima, a prenijeli su je i neki strani mediji. S obzirom na veličinu tragedije, i posebno kako se slične nesreće ne bi ponavljale, u ovom broju časopisa donosimo i osvrt Hrvatske gorske službe spašavanja. Komemoracija za poginule planinare održana je 19. siječnja 2006. u prostorijama PK »Split«. Hrvatski planinarski savez, brojna planinarska društva i planinari izrazili su sućut obiteljima stradalih i Planinarskom klubu »Split«. Tom prigodom Grad Split i gradonačelnik Zvonimir Puljić obiteljima stradalih obećali su trajnu pomoć.

Ur.

što i kad se dogodilo s preostalima. Puhala je snažna bura, temperatura je bila više desetaka stupnjeva ispod nule.

I sami spasioci bili su izloženi opasnosti. Dolaskom na teren, utvrdili su da se radi o tri nestala planinara. Jedan je ubrzo pronađen u blizini skloništa na Vlaškom Gradu. Nažalost – prekasno.

Potruga za drugom dvojicom nastavljena je cijeli dan, a ozlijeđeni Zoran se je prestao javljati. Obzirom na veliku težinu povreda, već prvi dan možda mu je pomoć zauvijek bila bespotrebna.

Dok su umorni spasioci, još u noći nastavljali potragu, a nakon toga u skloništu stotine puta analizirali gdje i kako tražiti, rodbina nesrećenih je u besanoj noći molila i nadala se da priroda ne bude tako strašno okrutna. Iako je teško bilo zamisliti da dvojica nepronađenih mogu preživjeti ledenu noć na ovorenom, njihova nerealna želja za spasom, živjela je još tu noć.

Sutradan je potraga nastavljena, ali ne dugo. U blizini mjesta na kojem je jučer pronađen unesrećeni planinar, pronađeno je beživotno tijelo preostale dvojice, na dnu otprilike 300 metara strme padine.

Strašna vijest ubrzo je objavljena obiteljima i medijima. Sva tuga svijeta ušla je u njihove domove, a planinarska obitelj ostala je bez daha, u tužnoj nevjerici.

Pripadnici HGSS-a izjavili su za medije, da je do tragedije najvjerojatnije došlo zbog proklizavanja na ledu, neposjedovanja dereza i cepina, ili jakog vjetera. Mi koji smo ih poznavali, dodajemo, možda su se shvativši da je upson nemoguć, odmah počeli vraćati, ali bilo je kasno. Ili su možda dvojica krenula prema nastradalom, ali sa svojom opremom, nisu imali šansi.

Planinarenje je za Zorana, najmlađeg od njih i za njegovu obitelj bio način života. U PK Split bio je član Upravnog odbora i pročelnik Markacističke sekcije. S divljenjem smo pratili kako sina i male planinare vodi na Paklenicu, Kozjak, Mosor... Prolazeći stazama koje je uređivao, šum vjetera u krošnjama, donosit će nam njegovo ime, a strašna je istina da Sutvid, križ na uzvisini, kontrolna točka Solinskog planinarskog puta koju je markirao, zauvijek stoji iznad njegovog vječnog počivališta, na solinskom groblju, gdje je pokopan 17. siječnja 2006.

Miro i Ivo sahranjeni su istog dana na splitskom groblju Lovrincu. Voljeli su planinu i prirodu beskrajno, a bili su tako različiti. Prvi je bio bučan, veseo, uvijek je žurio naprijed, drugi tih, odmjeren, brz, ali staložen.

Komemoracija je održana u četvrtak, 19. siječnja 2006. u večernjim satima, u prostoru PK Split, na splitskim Gripama. Uz rodbinu, stotine planinara i prijatelja, prisustvovalo je izaslanstvo HPS-a, gradonačelnik Splita, predstavnik Ureda za šport Grada i mnogi članovi HGSS-a. Mnogobrojna planinarska društva uputila su nam izraze sućuti. Kolegica planinarka rekla je kako je neshvatljivo da je to posljedni pozdrav s njima, kako je još uvijek neshvatljivo da ovaj vikend i nikada više nećemo u brdo zajedno, jer ih je uzela Majka Priroda, koju su toliko voljeli i planina koju su toliko puta pohodili. Tih nekoliko metara leda ispriječilo se je njihovim životima, a promijenio naše. Rekla je da osjećamo da ih je priroda zvala, vukla i na kraju prigrllila svojim ledenim zagrljajem.

Tada smo se još jednom upitali je li li je baš tako moralo biti? Obitelji i planinari preispituju sami sebe, jesmo li mogli spriječiti tragediju, što bi bilo kad bi bilo, koja je kocka krivo posložena? Ali sudbina je neumoljiva, ona se ne pita, ona uzima.

Za nas planinare, članove PK »Split«, Velebit više nikada neće biti isti. Nad njim će vječitio lebdjeti sjena trojice prijatelja, okrutno otrgnutih od nas, a njegova bjelina podsjećat će nas na dan kad su se s njega zauvijek popeli u vječnost. A tamo, nadamo se da će ih mjesečeva svjetlost obasjavati kao posljednje noći na Vlaškom Gradu u podnožju Svetog brda.

Ne ponovilo se!

Osvrt Hrvatske gorske službe spašavanja

Vinko Prizmić i Hrvoje Dujmić*, Split

Dana 14. siječnja 2006. u blizini Svetog brda dogodila se velika tragedija u kojoj je smrtno stradalo troje planinara. To je, po posljedicama, najveća planinarska nesreća u Hrvatskoj. Tom prilikom članovi Hrvatske gorske službe spašavanja i Hrvatskog ratnog zrakoplovstva izveli su vrlo tešku i sigurno jednu od opasnijih akcija spašavanja. U akciji spašavanja lakše je ozlijeđen jedan spašavatelj (puknuće mišića potkoljenice pri iskakanju iz helikoptera) te je, uslijed jakih udara bure, oštećen helikopter. Nažalost, sve to nije bilo dovoljno da se spriječi tragedija ili umanje njezine posljedice.

Tijek akcije spašavanja

Jedan od pripadnika HGSS-a dobio je 14. siječnja u 10:55 obavijest da je prilikom uspona na Sveto brdo planinar slomio obje noge. Stradali planinar uspio je u 10:42 poslati poruku prijatelju, a u 10:47 nazvati i suprugu. Tada još nitko nije slutio kakva se tragedija dogodila. Već u tom trenutku su dvojica planinara bila smrtno stradala, a planinar koji je poslao poziv u pomoć bio je s takvim ozljedama i u takvim vremenskim prilikama da je najvjerojatnije vrlo brzo nakon poziva i on preminuo.

Odmah po primitku poziva, HGSS je poduzeo akciju spašavanja. S obzirom na okolnosti, procijenjeno je da je nužna vrlo žurna akcija, te je pokrenuta helikopterska akcija s letaćima spašavateljima koji su se tog trenutka zatekli na Biokovu na zajedničkoj vježbi s britanskim spašavateljima. Utvrđeno je da je unesrećeni dio skupine od pet splitskih planinara koji su dan prije došli do skloništa na Vlačkom Gradu s namjerom da se 14. siječnja popnu na Sveto brdo. Spašavatelji su oko 11:30 uspjeli stupiti u kontakt s dvojicom od pet planinara (R. K. i M.

K.). Obojica su u to vrijeme bili u skloništu, nisu znali gdje je preostala trojka, niti su imali saznanja o nesreći. Unesrećeni se, odmah poslije poziva, prestao javljati na mobitel, iako je još neko vrijeme zvonio, da bi se u 13:30 ugasio. Zbog slabe pokrivenosti i snage mobilnog signala, komunikacija mobitelom bila je otežana.

Helikopterom je iz Makarske prebačena skupina od devet spašavatelja koji su iznad Svetog brda bili u 13:00. Tada smo još uvijek vjerovali da tražimo jednog unesrećenog planinara uz kojeg se nalazi jedan, a vjerojatno i dvojica kolega planinara. S obzirom na to da je teren uglavnom zasnježena golet, i s obzirom na relativno malu udaljenost od početka uspona do vrha, vjerovalo se da bi takvu skupinu trebalo lako locirati. Međutim, zona potrage iz helikoptera dodatno je proširena jer se u tom trenutku na širem području Svetog brda nalazilo više skupina planinara. Svaku je trebalo locirati i iz neposredne se blizine uvjeriti da to nije skupina stradalih planinara.

Kako intenzivna potraga iz zraka (u dva navedena, uz popunu goriva u zrakoplovnoj bazi Zemunik) nije davala rezultata, javila se sumnja u točnost ili potpunost prikupljenih podataka. Stoga se spašavatelji, iskačući iz helikoptera, iskrcavaju u blizini skloništa kako bi na licu mjesta obavili potragu. Zbog jakog vjetrova i velike visine, piloti lete uz velike napore, a spašavatelji su prisiljeni iskakati s 4-5 metara visine na zaleđenu podlogu. U takvim uvjetima rad s

* Vinko Prizmić – pročelnik HGSS i vođa akcije spašavanja Hrvoje Dujmić – Pročelnik komisije za informiranje i analitiku HGSS

Karte pripremio: Frane Bebić, Pročelnik Komisije za potrage i lavine HGSS

užetima ili spuštanje helikoptera na manju visinu nisu mogući. Spašavatelji provode temeljitu istragu među četvoricom prisutnih planinara (među kojima i dvojica iz skupine). Tada se nepobitno ustvrdilo da nitko na terenu nije svjestan da se dogodila ikakva nesreća u kojoj je netko ozlijeđen, ali da neki članovi grupe nedostaju. Tragom informacija koje su prisutni planinari do tada zanemarivali, spašavatelji u 14:30 pronalaze smrtno stradalog M.D. na udaljenosti od oko 250 metara od skloništa. Najvjerojatnije se poskliznuo i na zaleđenoj strmini otklizao do početka šume gdje je smrtno stradao uslijed udarca o stablo.

Na terenu je u to vrijeme bilo 8 spašavatelja s bazom u skloništu na Vlačkom Gradu. Spašavatelji se raspoređuju u četiri dvojke te dozivajući pretražuju teren. Dvije dvojke pretražuju rubni dio šume koja se iz zraka može pretražiti s manjom vjerojatnosti, jedna greben prema vrhu Svetog brda, a jedna kreće tragom izjave očevidca koji je zadnji vidio Z. S. i I. M. o mjestu i smjeru njihovog kretanja. Naime, prema izjavi očevidca, Z. S. i I. M. su se kretali ravno na istok prema vrhu Svetog brda, a ne planinarskom stazom. Cilj je bio proći što više terena, dozivajući dvojicu planinara, kako bi se prije mraka dala prilika unesrećenima, ako su još uvijek živi, da se jave. Vođa grupe na terenu bio je Srđan Vrsalović.

Poslije se, na temelju ostavljenih tragova, utvrdilo da su spašavatelji u dva navrata bili u blizini stradalih planinara. Prvi put nešto poslije 14:30 i to na udaljenosti od otprilik 40 metara. Spašavatelji ih zbog stabala nisu mogli vidjeti, a sasvim je sigurno da već tada unesrećeni planinar nije odgovarao na dozivanje. Još jednom su spašavatelji bili u neposrednoj

blizini Z. S. (oko 20 metara), ali taj put po noći pa ga zbog mraka nisu mogli vidjeti, niti je bilo odazivanja. Nakon poslane poruke i upućenog poziva, unesrećeni planinar nije se javljao na poruke i pozive koji su mu do gašenja mobitela bili upućeni. Spašavatelji ni u jednom trenutku nisu uspjeli ostvariti vezu s njim.

Nakon iskakanja spašavatelja piloti donose odluku da se odustaje od daljnje potrage iz zraka. Sve jači udari vjetra dodatno otežavaju i ovako teške uvjete te potpuno onemogućavaju let. Sve do sljedećeg jutra, zbog vjetra i mraka, više nije bio moguć pristup helikopterom niti eventualno iskrcavanje još spašavatelja. Poslije će se pokazati da su donijeli dobru odluku, jer je već tada na helikopteru, uslijed jakih udara vjetra bio oštećen repni stabilizator. Stoga je za sljedeći dan Hrvatsko ratno zrakoplovstvo osiguralo drugu letjelicu.

Potruga iz helikoptera (crveno: prvi nalet; plavo: drugi nalet)

Već u kasnim popodnevnim satima postaje jasno da se akcija spašavanja pretvorila u potražnu akciju. S obzirom na vrijeme polaska planinara (oko 8:00) i vrijeme slanja poziva u pomoć (10.42), nestali planinari su mogli biti bilo gdje u razmaku od neposredne blizine skloništu do udaljenosti od skoro 3 sata hoda. Tek nakon obdukcije doznali smo da je unesrećeni planinar neko vrijeme bio u nesvijesti i da se njegov pad najvjerojatnije dogodio nakon znatno manje od tri sata hoda. Zato je, kao što je to i uobičajeno, u prvoj fazi primijenjena ciljana potraga na širem prostoru (grubo pretraživanje) u očekivanju odaziva i reakcije unesrećenih, posebno zato što je smjer kretanja nestalih, kada su zadnji put viđeni, upućivao da su išli u istočnom smjeru ravno prema vrhu, a ne planinarskom stazom.

Zemaljska potraga, četiri skupine

Uvjeti za potragu bili su iznimno nepovoljni i ograničavali su spašavatelje u brzini potrage te ugrožavali i njihovu sigurnost. Zato je nekoliko sati nakon dolaska mraka smanjen intenzitet potrage, jer je pri takvim uvjetima sustavna potraga zbog mraka, vrlo jakog vjetera, zaleđenih strmih padina i velike hladnoće praktično nemoguća. Tijekom noći spašavatelji su u više

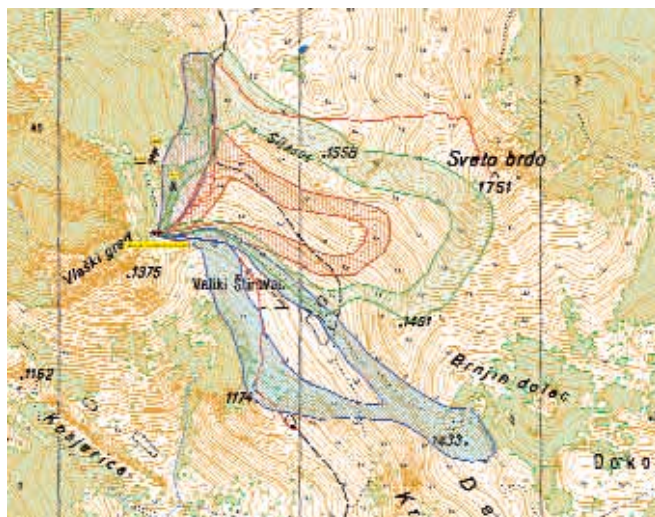
navrata izlazili u raznim smjerovima oko skloništa te osluškivali i tražili eventualne svjetlosne signale unesrećenih.

U međuvremenu su stavljene u pripravnost sve stanice HGSS-a, a mobilizirane su u punom sastavu stanice Makarska, Gospić, Split i Zadar. S vježbe na Biokovu je povučen preostali dio gorskih spašavatelja i potražni timovi sa psima za potrage. Zbog noći, transport spašavatelja helikopterom na Velebit nije bio moguć, pa je planirano da se spašavatelji rano ujutro helikopterom prebace na teren. Jedan dio spašavatelja iz Splita (gdje su se okupili pripadnici više stanica HGSS-a) terenskim je vozilima, kao pričuvna varijanta, upućen prema Velebitu. Ukupno je mobilizirano i bilo spremno 60 gorskih spašavatelja s pet potražnih pasa.

Dolaskom zore, 15. siječnja, spašavatelji koji su već na terenu ponovno intenziviraju potragu, te proširuju zonu potrage na dublji prostor u šumi. Osim toga, pristupa se drugoj fazi potrage, pažljivom češljanju manjih dijelova terena. Pažljivim češljanjem već u prvoj od većeg broja predviđenih zona u 7:50 pronalaze i preostalu dvojicu unesrećenih, Z. S. i I. M. Nalazili su se jedan oko 250 i drugi oko 300 metara sjeverozapadno od prvog pronađenog planinara. Obojica su smrtno stradala.

Iskrcavanje spašavatelja na Velebitu drugoga dana akcije

Teren koji su pretražile četiri skupine zemaljske potrage

Zbog pronalaska svih unesrećenih obustavlja se dolazak većeg broja spašavatelja i na teren se upućuje samo ekipa od 10 spašavatelja kako bi pomogli u evakuaciji stradalih. Sva trojica smrtno stradalih izvučena su iz šume na čistinu, te oko 11:15 sati evakuirana iz lebdećeg helikoptera uz pomoć vitla i prebačena do Stariograda Paklenice.

Potom je iz lebdećeg helikoptera evakuiran i ozlijeđeni spašavatelj, a preostali spašavatelji se spuštaju prema Modriču, do mjesta gdje može sletjeti helikopter. Spašavatelji se ukrcavaju u helikopter te je oko 15:00, dolaskom spašavatelja u svoje baze, akcija završena.

U akciji, na terenu, prihvatu unesrećenih i drugim zadaćama sudjelovalo je 60 pripadnika stanica Dubrovnik, Gospić, Karlovac, Makarska, Rijeka, Split i Zadar dok su u pripravnosti bile sve stanice HGSS-a.

Tijek događaja koji su prethodili nesreći

Javnost će, a prvenstveno planinare, zanimati kako je uopće moguće da se dogodi ovako teška nesreća. Iako najvjerojatnije nikada nećemo biti potpuno sigurni što se uistinu dogodilo, s obzirom na izjave svjedoka i mjesto pronalaska unesreće-

nih, tijek događaja može se s priličnom točnošću rekonstruirati.

Rekonstrukcija događanja napravljena je na temelju izjava svjedoka M. K. i R. K. te M. M. (65) i M. M. (14) danih neposredno na terenu, u popodnevnim satima 14. siječnja.

Skupina od pet planinara (R. K., M. K., M. D., Z. S. i I. M.) je 13. siječnja preko Velike Paklenice došla do skloništa na Vlaske grane s namjerom da tu prenoće i da se sljedeći dan popnu na vrh Svetog brda. Nešto malo poslije 8 sati, 14. siječnja, četvorica planinara (M. K., M. D., Z. S. i I. M.) napuštaju sklonište i polaze na uspon prema Svetom brdu. Peti planinar iz skupine, R. K., je zbog lošeg vremena, bolova u mišićima i neiskustva, odlučio odustati od uspona. Osim njega u skloništu su još i M. M. (65) i M. M. (14). Već na početku uspona četvorka se razbija na dvije skupine od po dva planinara. M. K. je najbrži, prati ga M. D., a Z. S. i I. M. ponešto zaostaju. U 9:00 M. M. (14) izlazi iz skloništa i vidi jednog planinara kako glavom prema dolje leti niz strminu i to s planinarskog puta prema Svetom

Mjesta nalaska i pretpostavljena mjesta poskliznuća stradalih planinara

Spuštanje spašavatelja prema Vlaškom Gradu nakon izvlačenja stradalih planinara

brdu. Nakon nekog vremena pogledao je ponovno i vidio na približno istom mjestu kako netko hoda. Pomislio je da se onaj koji je padao podigao i nastavio hodati. U tom trenutku nitko u skloništu tome nije pridavao važnost.

U isto vrijeme M. K. napreduje prema vrhu, u jednom trenutku se okreće, te konstatira da nema M. D. koji je bio iza njega. To je moglo biti samo iza 9:00, ali najvjerojatnije ne i poslije 9:30. Zabrinut za M. D., doziva Z. S. i I. M., koji su već udaljeni od njega toliko da se glasovi na jakom vjetru vrlo slabo čuju i razumiju. Iz gestikuliranja sa Z. S. i I. M. zaključuje da je sve u redu jer je M. D. krenuo drugim putem, a ne standardnom planinarskom stazom, te da ga zbog toga ne može više vidjeti. Isto tako zaključuje da niti njih dvojica neće ići standardnom planinarskom stazom koja sa zapadne strane zaobilazi greben i nastavlja na istok, nego da će skratiti put direktnim izlaskom na greben hodajući u smjeru istoka. Desetak minuta nakon toga, ponovo se okreće i ponovno vidi Z. S. i I. M. i to opet kako idu u pravcu istoka.

Međutim, po mjestu gdje su nađeni Z. S. i I. M., najvjerojatnije je da su ipak došli na standardnu planinarsku stazu, odakle su se odsklizali niz strminu.

Na temelju izjave M. M. (14). pronađen je smrtno stradali M. D. U trenutku kada je M. K. gestama razgovarao s Z. S. i I. M., M. D. je najvjerojatnije već bio mrtav. M. K. dalje nastavlja uspon, oko 10:00 je na vrhu, te se u 11:30 spušta do skloništa. Cijelim putem više nikoga nije vidio. Otprilike u isto vrijeme, doznaje od HGSS-a da je Z. S. poslao poruku da je ozlijeđen.

Što se sa Z. S. i I. M. događalo nakon što ih je zadnji put vidio M. K. može se samo nagađati. Nije jasno jesu li odustali od planiranog uspona direktno na istok ili to nisu ni namjeravali napraviti, pa su naprosto praveći zavoje istok–zapad dobivali na visini pa su se u jednom trenutku kretali i prema istoku što je zavaralo očevica. Moguće je i da su vidjeli M. D. kako pada pa su mu pošli u pomoć.

Vjerojatni uzroci nesreće

Kretanje po planinama, posebno u zimskim uvjetima i po lošem vremenu, je rizična aktivnost. Nesreća je uvijek moguća, kao što je moguća i kod bilo koje druge aktivnosti. Ovako teške nesreće vrlo su rijetke i gotovo uvijek su rezultat niza pogrešnih odluka i otežavajućih okolnosti. Stoga smo u Hrvatskoj gorskoj službi spašavanja uvjereni da se pridržavanjem osnov-

nih planinarskih pravila, ovako teške nesreće ne bi morale događati. Na temelju rekonstrukcije događanja i viđenog na terenu možemo zaključiti sljedeće:

1. Trojica smrtno stradalih planinara nisu bila adekvatno opremljena za uvjete kakvi su vladali na planini.
2. Planinari se nisu kretali u skupini.
3. Planinari su precijenili vlastite mogućnosti i podcijenili objektivne opasnosti.
4. Podloga je bila zaleđena (stakleni led i kožasti vjetrom nabijeni snijeg).
5. Puhala je jaka bura s vrlo jakim udarima.

Za kretanje po visokim zasnježnim planinama potrebna je odgovarajuća oprema. Posjedovanje cepina, dereza i kacige (a vrlo često i užeta s pripadajućom opremom za navezivanje i osiguravanje) je neophodno. Međutim, nije dovoljno samo imati opremu, jednako je važno i znati je koristiti. Sva trojica planinara bila su neadekvatno opremljena za uvjete kakvi su taj dan vladali na planini (led i jaki vjetar). Umjesto dereza imali su tzv. žabice, dio opreme koji nije namijenjen kretanju po strmim ledenim terenima. Imali su samo jedan cepin na troje stradalih, a činjenica da cepin nije pronađen sugerira da nije korišten na ispravan način. Nisu imali zaštitne kacige. Odjeća je bila odgovarajuća za takve uvjete. HGSS savjetuje svima, posebno manje iskusnim planinarima da, ukoliko koriste specijalističku opremu kao što su dereze i cepini, na početku svake sezone obnove znanje na manje zahtjevnim usponima. Neispravno korištenje opreme može biti jednako tako opasno kao i nekorištenje.

Već godinama HGSS upozorava, a to se podučava i u svim planinarskim školama, da se u planinama treba kretati u skupini. Kretanje u skupini neće uvijek spriječiti nesreću, ali će minimalizirati mogućnost štetnih posljedica. Praktično sve planinarske nesreće u hrvatskim planinama sa smrtnim ishodom događaju se kada se ljudi kreću sami ili se iz nekog razloga odvoje od skupine. Nažalost, i ovaj slučaj potvrđuje to pravilo.

Kretanje po tako strmim padinama i ledenom podlogom uz jaki vjetar značajno povećava

mogućnost padova te zahtijeva visokogorska znanja i opremu. Takva znanja o načinima kretanja i korištenja opreme stječu se sustavom obuke kakav postoji i u Hrvatskom planinarskom savezu, od planinarske i alpinističke škole do ledenjačkog tečaja. Odgovarajuće škole i praksa na manje zahtjevnim usponima ili barem kretanje i učenje s iskusnim alpinistima neophodni su za zimske uspone na većinu velebit-skih ili npr. biokovskih vrhova. Nije nam poznato jesu li takvu obuku prošli i unesrećeni planinari. Stradali, dugogodišnji planinari, precijenili su vlastite mogućnosti i podcijenili objektivne opasnosti u okolnostima koje su toga dana vladale u planini.

Objektivne opasnosti bile su izuzetno velike. Na dan nesreće na planini su vladali uvjeti kakvi niti za Sveto brdo nisu česti. Stanje snježne podloge bio je vrlo specifično (stakleni led i kožasti vjetrom nabijeni snijeg kakav se javlja kada nakon nekoliko toplih dana naglo zahladi). Opasnost od poskliznuća bila je izrazita. HGSS ima saznanja da je samo na Velebitu tog dana bilo šest padova zbog poskliznuća koji su rezultirali ozljedama, i jedan na Biokovu (također teške ozljede). Puhala je jaka bura s vrlo jakim udarima. Dolaskom na greben ili u blizinu grebena zračna strujanja i nagli udarci bure su još izraženiji, tako da je moguće da je iznenadni nalet vjetra srušio planinare prilikom uspona.

Nemoguće je reći što je bio presudan faktor koji je utjecao na nesreću. Jedno je sigurno, pridržavanje (odnosno izostanak) bilo koje od pet navedenih točaka bi u najmanju ruku značajno smanjio posljedice nesreće, ako ne i potpuno spriječio. Nažalost, nekoliko nesretnih okolnosti rezultirali su velikom tragedijom.

VREMENSKE PRILIKE NA SVETOM BRDU

14. siječnja: jaka do vrlo jaka bura koji je u zoru 15. siječnja, oko 4 sata, počela slabiti; zaleđeni snijeg; vedro; temperatura pred zalazak sunca -10°C , u noći -18°C

15. siječnja: slab do srednje jak vjetar; zaleđeni snijeg; vedro

Kremen – lijepa, malo poznata planina

Jovica Čubrilo

Na kraju planinskog masiva Ličke Plješevice, na njezinu najjugoistočnijem dijelu, ljepotom se ističe impresivna, visoka i široka planina Kremen (1591 m). Proteže se gotovo usporedno sa starom magistralnom cestom D1 Zagreb – Plitvice – Split, na dionici između Udbine i Bruvna. Već iz daljine privlači zadivljeni pogled putnika koji ovuda svakodnevno prolaze. Najljepša vizura i panoramski pogled na Kremen jest od Bruvna. Mnogi se putnici ovdje rado zaustave kako bi se, makar

na trenutak i izdaleka, divili ljepoti planine o kojoj, nažalost, i mnogi planinari vrlo malo znaju.

To je zaista vrlo lijepa i lako pristupačna planina, pa utoliko više čudi kako već prije nije bila istražena, markirana i približena planinarima. Djevičanski čista i netaknuta, u svojoj utrobi još skriva iskonski netaknutu prirodu. Iznikla je iz kraške ličke visoravni, okružena s jugozapada Bruvanjskim, a sa sjeveroistoka Mazinskim poljem. Na sjeveru je od ostatka Ličke Plješevice odvaja poprečna cesta Udbina – Donji Lapac na prijevoju Kuku.

Po svojim geološko-morfološkim i dendrološkim svojstvima, Kremen je sličan Rudom Liscu, Ozeblinu, pa i Urljaju, najbližim većim planinskim visovima u masivu Ličke Plješevice.

Bogatstvo flore i faune, lijepih proplanaka, pitomih travnatih padina, izvora pitke vode, a u podnožju planine obilje ljekovitog i jestivog bilja, šumarci lijeske i bogata staništa gljiva, čine Kremen neodoljivim. Ljepotu ove planine jednostavno ćemo dočarati ako citiramo dojmove prof. dr. Željka Poljaka, koji u vodiču »Hrvatske planine« kaže: »Iako je Kremen planinarima posve nepoznat, on ima sve čime planina može privući: lake prilaze, šumovite padine, osamljen vrh slobodan od šume, lijepe proplanke i bogate izvore pitke vode. Nema markacija ni planinarskih objekata.«

I eto, za naše planinare – markaciste, članove HPD Malačka iz Kaštel Starog, to nije bila samo vodička informacija, nego izazov i motiv pa i poziv da se nešto poduzme kako bi se ova nepravredno zapostavljena planina više otkrila i približila planinarima i ljubiteljima prirode. Dakako, naše planinare, sklone dalmatinskom

JOSIPA HORVAT

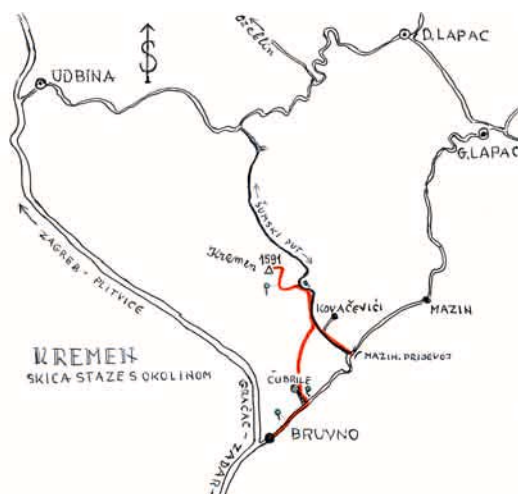
Dio puta kroz prekrasnu ličku šumu

Na vrhu Kremena

dišpetu, nije trebalo puno nagovarati: »Sinjat ćemo (markirati) ovu lipu i šesnu planinu« – za-rekoše se vrijedni markacisti i zasukaše rukave.

Zadatak nije bio jednostavan. Trebalo je markirati planinu na kojoj nije bilo utabanih lovačkih staza ni pastirskih puteljaka na koje bi se moglo osloniti. Bezbroy je puta trebalo otići u planinu te kroz njenu šumovitu utrobu i okomitu kamenu barijeru prodrijeti do vrha. Trebalo je osmisliti, pronaći i definirati najpovoljniji smjer prilaza, provesti pritom nekoliko dana i noći u planini. Unatoč svim okolnostima, uspjeli smo: Kremen je otkriven, približen i markiran.

USPON NA KREMEN

Povodom dovršenja markiranja, 18. rujna 2005. upriličena je skromna svečanost u kojoj su uz domaće sudjelovali planinari iz nekoliko drugih društava, među kojima su najbrojniji bili članovi PD »Kamenar« iz Šibenika. Iako u vrlo lošim vremenskim uvjetima (kiša, magla, slaba vidljivost), svečanost otvorenja staze započela je masovnim usponom na vrh. Na vrhu je postavljena upisna knjiga i pečat Hrvatske planinarske obilaznice. Uz zajednički planinarski ručak i druženje, većina sudionika je predložila da se zajednički uspon na Kremen ponovi za ljepšeg vremena, što je i prihvaćeno.

Kremen

Bilo da se dolazi vozilom ili pješice, prilaz Kremenu najbolje je započeti u Bruvnu, kroz koje prolazi stara državna cesta D1 Zagreb – Plitvice – Split, između Udbine i Gračaca. Markacije počinju u središtu sela, kod dućana, na početku lokalne ceste Bruvno – Gornji Lapac. Oni koji se vozilom žele više približiti Kremenu, mogu se dovesti do Mazinskog prijevoja na rečenoj lokalnoj cesti, 6 km od Bruvna. Ovdje na prijevoju treba ostaviti vozilo i, lijevo, šumskom cestom nastaviti pješice prema vrhu. Za uspon od prijevoja do vrha potrebna su dva i pol sata, a treba savladati 770 m visinske razlike.

Markacija iz Bruvna vodi kratko lokalnom cestom prema Gornjem Lapcu i već na trećem kilometru, kod veće, ravne, travnate livade, s lijeve strane ceste, pod pravim kutom skreće s asfaltne ceste lijevo, na kratak poljski put. Njime se za 6–7 minuta stiže u zaselak Čubrile. Iz zaselka, ispred ruševne napuštene kuće, markacija skreće desno, pored kamenog suhozida i drvenih električnih stupova te pored i između nekoliko malih vrtača izlazi na već spomenutu šumsku cestu iznad sela Kovačevića. Staza se tu spaja s markacijom koja dolazi zdesna, šum-

skom cestom s Mazinskog prijevoja. Stazom iz Bruvna potrebno je svladati 800 m visinske razlike, a za uspon trebaju tri i pol sata.

Više od dvije trećine staze vodi ujednačenim usponom, a najstrmiji dio je uspon kroz šumu neposredno prije vrha. Sa staze se pješacima stalno pruža lijep i širok vidik na okolne visove, kose i proplanke, široka polja i druga mjesta. Izuzetak je samo dio šume gdje su vidici ograničeni i gdje vlada carstvo tišine.

U neposrednoj blizini, pa i uz samu stazu, nalaze se četiri izvora pitke vode, od kojih je najzanimljiviji izvor Klapavica, na prostranoj i travnatoj livadi zvanoj Poljana (1420 m). Tom izvoru narod ovoga kraja pridaje i ljekovita svojstva. Poljana je zanimljiva i kao veoma bogato stanište šumskih jagoda, koje dozrijevaju polovicom srpnja. Poljana s izvorom dobro će poslužiti planinarima kao odmorište za prikupljanje snage za završni dio uspona kroz stjenovitu barijeru.

Vrh Kremena je prostrana travnata glavica koja se izdiže iznad stjenovite barijere i šumskog pojasa. S nje je lijep vidik na dio Plješevice s Ozeblinom, na Velebit, bosanske planine i Lapačku dolinu.

Nekoliko iskustava iz planina s one strane Velike bare

ili Kako »Ameri« markiraju svoje planine

prof. dr. **Željko Poljak**, Zagreb

Nakon otkrića Amerike europska je civilizacija u snažnom naletu asimilirala Novi svijet, a sada poput bumeranga »american way of life« osvaja Europu. Premda mnogi to poriču, Amerikancima valja priznati da su svjetski prvaci u zaštiti prirode i da su ostalom svijetu dali dobru lekciju jer imaju najstarije i najveće nacionalne parkove. I to kakve nacionalne parkove! U njima se nalaze sve

najljepše planine, počevši od Mount Rainiera na sjeveru do Yosemitea na jugu, uključivo havajske vulkane u Polineziji.

I još jedna lekcija: Ameri već odavna ne dopuštaju da se u visinskim područjima grade planinarske kuće (»ekološke bombe«) ni da se priroda »nagruđuje markacijama«, a u posljednje vrijeme sve se manje grade i planinarske staze. Kakva razlika između naših i njihovih planinara! Naš se planinar divi gustoj mreži markacija u svojoj planini i želi na vrhu imati kuću, a Amerikanca to užasava jer se time nagruđuje priroda. Pa kako se onda snalaze bez markacija na svojim golemim planinskim prostranstvima, a da ne zalutaju? Evo nekoliko iskustava, u riječi i slici, s puta po planinama nekadašnjeg Divljeg Zapada.

Treba li označiti smjer puta kroz kakvo bespuće, to se radi samo priručnim sredstvima – sačuvaj Bože od markacija! Jedino je dopušteno na početku postaviti ploču s upozorenjem: odavde dalje nema uhodanog puta, ravnaj se po

Pazi, dalje nema uhodanog puta. Slijedi kamene humke! (NP Archies)

Kameni humak je siguran znak da si na pravom putu (NP Canyonlands)

Smjer puta u NP Archies označen osušenim stablima

Ovo nije Yetijeva stopa nego oznaka smjera puta uklesana u kamen (Canyon de Chelly National Monument)

kamenim humcima (engl. *cairns*). Jednu takvu ploču pokazuje slika iz NP Archies, a umjetno načinjeni humak slikan je u NP Canyonlands.

Ako u blizini nema dovoljno kamena za humke ili bi trebalo izraditi prevelik broj humaka, bit će poslagano pojedinačno kamenje u razmaku od metar–dva, kao što pokazuje primjer iz Natural Bridges National Monumenta. Nema li pak uopće kamena, u smjeru puta posložiti će se posušena stabla i grane.

U nacionalnom spomeniku Canyon de Chelly neki je heretički markacist htio markirati put za vječna vremena pa je u kamen uklesao ljudsku stopu, doduše malo nezgrapno, ali sasvim jasno i onome s najnižim kvocijentom inteligencije. Da su ga uhvatili, ne bi se dobro proveo.

Za uspon na vrh koji je često u gustoj magli, neće biti dovoljni kameni humci ni na malim razmacima, pa se smjer označava neprekidnim nizom kamenja, i to s obje strane puta, kao što pokazuje slika s havajskog vulkana Haleakala. Svakome mora biti jasno koliko je to mukotrpan posao i svaka čast tamošnjoj markacijskoj sekciji ili rendžerima!

Evo jednoga domišljatog rješenja – tipičan primjer američkog smisla za praktičnost. Da se ne biste radi fotografiranja nekoga lijepog motiva morali verati po opasnim stijenama i gubiti

Prije uspona na oblacima zastrt pacifički vulkan Haleakalu (otok Maui) ne treba završiti tečaj iz orijentacije

Od kamena do kamena i ne brini! (Natural Bridges National Monument)

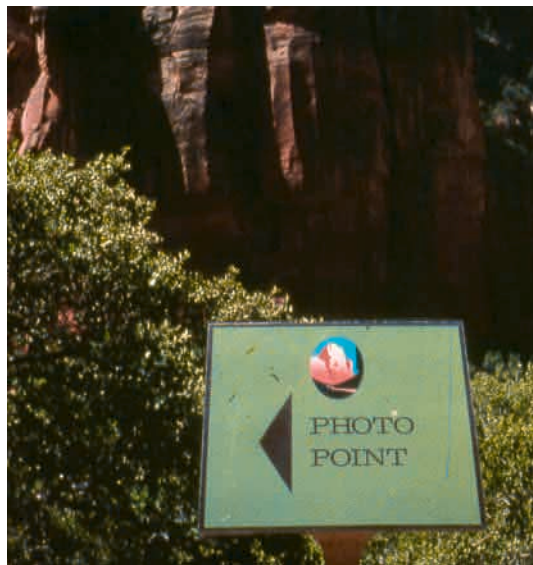
vrijeme – jer vrijeme je novac! – postavljaju se putokazi s naslovom »Photo point« (slika iz NP Zion). Naravno da će zbog toga svi planinari, uključivo i mene, imati na vlas jednake fotografije, dakle nešto slično kao obavezno slikanje na kontrolnim točkama naših obilaznica.

I na kraju još jedan vrlo praktičan izum. Planinari su na vrhu Lasalu (National Forest

iznad Blandinga) najvažnije točke u vidokrugu označili na taj način da su na metalnim stupovima zavarili šuplje cijevi i na svaku od njih napisali ime objekta koji se kroz tu cijev vidi. Jedini je prigovor da su metalne konstrukcije već pomalo zardale, no nemojmo biti prestrogi – kod nas bi već odavna nestale.

Što će ti zemljovid kad gledanjem kroz cijev možeš doznati što je što? (Monti-Lasal National Forest, Utah)

Putniče, mi znamo bolje od tebe odakle se vrh može najljepše snimiti

Penjanje u Yosemiteu

George Meyers

Yosemitska dolina je Meka za penjače. Vrijeme je u njoj uvijek dobro, a stijena ima u izobilju: tu su između ostaloga deseci čistih stijena viših od 300 metara, a ima ih i trostruko viših. Manjih je stijena na svakom koraku.

Krajem četrdesetih godina prošlog stoljeća penjač John Salathé razradio je posebne tehnike za svladavanje jedinstvenih problema ovih okomitih i glatkih litica. Tijekom sljedećih deset godina skupina Kalifornijaca zadojenih penjanjem prihvatila je njegove metode i počela ih uvelike koristiti i usavršavati. Kad se početkom 1960-ih Dolina proćula u penjačkom svijetu, počeli su pristizati penjači sa svih strana i prihvaćati izazove koje su im stijene postavljale. Te se godine često nazivaju »Zlatnim dobom« yosemitskog penjanja.

Otada do danas mnogo se toga promijenilo. Ponajprije, Dolina se pokazala bogatijom nego se to u početku mislilo: od 1970. do danas¹ ispenjano je dvostruko više novih smjerova nego ih je do tada uopće postojalo, uglavnom zbog toga što je danas mnogo više penjača. Dok su se po yosemitskim stijenama nekoć penjale male skupine, danas tisuće svjetskih putnika posjećuje Dolinu i ostaje u njoj tjednima, a neki i mjesecima. Uz posjetitelje, postoji mnoštvo penjača koji borave tijekom čitave godine. Mjesni penjači naravno najviše penju, ali oni ne borave u San Franciscu ili Los Angelesu – već kampiraju u Parku.² Na parkiralištima koja su zakrčena kombijima dižu se gomile penjačke opreme, odvijaju improvizirane partije šaha i po cijeli dan okupljaju penjači.

Društvo iz raznih kulturnih sredina, fanatici iz Kampa 4, njeguju energiju i odlučnost: ponekad je to više-nego-nježni pritisak da penjete teži smjer no što mislite da možete. Za razliku od ranih pionirskih pokušaja Salathéa,

Robbinsa, Hardinga i drugih, sada imate manje razloga da odbijete. Mogućnost uspješnog spašavanja s »velikog zida« prije nije postojala – prijetila je realna opasnost da budete ostavljeni visoko u stijeni. Danas najvažnija strana penjanja leži u tehničkoj teškoći koja samo pita: koliko želite pasti? Posljednjih su godina sve češća vješta, »nemoguća« vađenja iz stijena El Capitan, a povjerenje u opremu je oslabilo strah od »letenja«. Standardi teškoće naglo su skočili, i to u nekoliko pravaca.

Nekoliko stotina visoke okomice izazov su za alpiniste iz cijeloga svijeta

Usher 1970-ih godina. Odbacivanje pitona³ zbog čokova, gojzerica zbog penjačica, prihvaćanje magnezija i shvaćanje da su u slobodnom penjanju dopušteni padovi, sve kao da se dogodilo u istom trenutku. Više od same tehnološke promjene, ovo je shvaćanje predstavljalo glavnu promjenu u stavu prema penjanju – sve je dopušteno.

U međuvremenu je osobito usavršena tehnologija pridonosila slobodnom razmišljanju na zidovima. Sićušni rurp pitoni⁴ koje je Chouinard prvi upotrijebio za Kat Pinnacle, dočekali su da 12 godina poslije budu upotrijebljeni s manijakalnom krajnošću: 35 u nizu na blago prevjesnom smjeru Shield na El Capitanu. Savitljive bakrene kuglice zvane bakrene glavice⁵ bile su prvi put upotrijebljene u Yosemitejskoj

dolini 1971., a danas su glavna »hrana« za plitke, slabo vidljive rupice trenutnih El Capitanovih grozota. Uz to su »nebeske kukice«⁶ dobile novi dizajn i počele se koristiti za tanke bridove. Međutim, svi ovi izumi nisu značili mnogo više sigurnosti: nju su donijela samo nova, jača užeta i strmiji smjerovi koji omogućuju čiste padove u zraku.

No, nijedno nabranje modernih tehnoloških čuda ne bi bilo potpuno bez Jardineovih »friendova«. Ove sprave s oprugom brzo i sigurno prijanjaju u pukotine koje se šire zvonoliko ili su jednostavno strašno zgodne. Štoga ovim novim razvojnim linijama nedostajalo u jednostavnosti, one su modernizirale tehnike penjanja u velikim stijenama, odvođeci penjanje na nova mjesta.

Život se na stijenama također promijenio. Razvijeni koncept komfora je i najnježnije stanovnike Doline pretvorio u penjače. Zbog laganih i udobnih portabl-kreveta, rijetko se danas mogu vidjeti ramena prignječena visećim mornarskim mrežama.

Penjanje prati glazba Hendrixa ili Pink Floyda, nabijena energijom, a pokatkad je tu i

¹ Knjiga je izdana 1979. godine, ali ni do danas nije izgubila na aktualnosti

² Yosemite je nacionalni park

³ francuska riječ za klin (peg)

⁴ vrsta malog klina

⁵ copperheads

⁶ sky hooks

Yosemite obiluje penjačkim smjerovima svih težina

poneki umirujući Mozart – ne da isključi uvijek prisutne zvukove prostora i lastavica, već da ih nadopuni. Za sve više i više ljudi – ležerno, udobno iskustvo bivanja na El Capitanu postaje isto tako samo sebi svrhom kao i penjanje teškoća ili brzina.

Kako se mijenjalo shvaćanje nemogućega, tako je tijekom 1970-ih većina klasičnih stijena bila ispenjana solo, slobodno prepenjana, solirana od žena, ispenjana za jedan dan, ili bez pitona. Naravno, podizanje standarda znači da penjači ulaze u situacije straha na težim i kvalitetnijim smjerovima nego prije deset godina.

U ovom odmjeravanju snaga i pomicanju postojećih granica razvijaju se i penjači. Velik broj penjača hrli u stijene da pokuša podići svoje vlastite fizičke i duhovne granice. Ali ni čvrsta stijena ni usavršena oprema ne pomaže nekolicini nebriznih koji svake godine gube život u stijenama.

Za penjača iz 1960-ih stijene su danas pretrpane. Zaista se rijetko događa da imate stijenu za sebe. U stvari, samo ranim polaskom može se izbjeći red pod nekim smjerom. Penjati

Jedno od brojnih jezera u Nacionalnom parku Yosemite

Sve veće stijene u NP Yosemite penjački su izazov. Na slici je stijena Half Dome, prva na glasu nakon El Capitana.

nešto drugo? Za neke penjače, bilo koji smjer između više od 1500 smjerova iz Yosemitejske doline, nije dovoljno dobar; izbirljivi šesnaestogodišnjak može svim srcem željeti da ispenje neku usku pukotinu – sljedeću stepenicu na svojoj listi napredovanja – ali će radije otići na kupanje nego penjati pukotinu veličine šake.

Stvari se jesu promijenile. Dok današnji dvomjesečni veterani s lakoćom svladava pionirski smjer iz 1960-ih, promatrajući s njega neispenjane kutke Doline, postaje mu ipak jasno da ga sjajni pothvati još uvijek u njima očekuju.

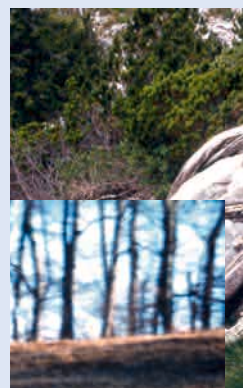
Uvodni tekst iz knjige
»Yosemite Climber« Georgea Meyera
prevela i pripremila Norma Lovrić

Dio Yosemitejske doline s glasovitom stijenom El Capitana

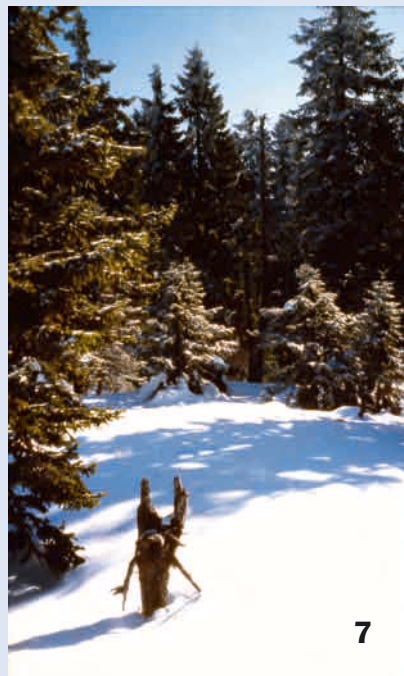
Priča o drvu

fotografije: **Marijan Wilhelm**, Zagreb

6

7

5

NA FOTOGRAFIJAMA:

- 1 Rukom za ruku
(Čemšenička planina)
- 2 Karabiner na
Mrkopaljskom
planinarskom putu
- 3 Srce s Bohora
- 4 Čuvar pred svojom rupom
- 5 Stara klekovina pod
Velikom Zavižanom
- 6 Okno u stablu
(Čemšenička planina)
- 7 Dugouhi panj na Pohorju
- 8 Korijen s Medvednice
- 9 Ženski torzo na putu
prema Goršćici

8

9

Mölltaler ledenjak

dr. Tomislav Sablek, Požega

Tri dana već pada kiša. Siječanj mjesec, a mi smo na 1200 metara među vrhovima Visokih Tura. Sjedimo u kući i ljuti smo na vrijeme koje u to doba i na toj visini ne bi smjelo biti takvo. Zimski dopust nam prolazi. Snijeg je loš i posvuda se stvorila ledena kora.

Odlučili smo: idemo na Mölltaler ledenjak, to je 3000 metara. Tamo mora biti prava zima i snijeg.

Rano ujutro, još po punoj magli, krećemo našim kombijem iz Mallnitztza do Obervellacha, pa dolinom Mölltal prema Flattachu, odakle počinje strma cesta do donje stanice *Gletscher expressa*. Impresivan ulaz u podzemlje do vlaka, koji nas od donje stanice na 1200 m velikom brzinom za nekoliko minuta dignu na 2200 m. To čudo od tehnike budi sjećanje na dane kada

smo za takve uspone trebali sate s naprtnjačom i skijama na leđima.

Dočekalo nas je sunce i plavo nebo, dok je dolina bila još u maglenom moru. Znači, perspektivan dan koji treba iskoristiti. Odmah prelazimo u kabinu žičare koja nas podigne na 2800 m. Stigli smo na Mölltaler Gletscher – raj za skijaše. Jasno, tu je i restoran s terasom i sve što pripada takvom objektu, ali sada za to nemamo vremena.

Oko nas su tritisućnjaci pod svježim debelim snježnim pokrivačem. U plavetnilu neba ističu se Hochfleiss (2902 m), Sonnblick (3100 m), Ankogel (3246 m) i nama najbliži i najzanimljiviji Schareck (3122 m). Od vrha Scharecka pa sve do gornje stanice *Gletscher expressa* prostire se širok i za skijanje idealan Mölltaler ledenjak.

TOMISLAV SABLEK

Mölltaler ledenjak i Sonnblick

Skijaši na Mölltaler ledenjaku

Oko nas su žičare i vučnice na sve strane, a dvije voze do pod sam vrh Scharecka. Na sam vrh može se doći za pola sata na skijama. Čitav teren je poravnat ratracima tako da je spust svagdje bez poteškoća. Svatko može skijati kako zna i može, a svi putovi vode do restorana.

Divno vrijeme, uređene staze pa i oštar vjetar nisu nikoga ostavili na miru, nego je svatko nastojao iskoristiti priliku i uživati u svim pogodnostima što ih planina ne pruža uvijek. Zato smo dali sve od sebe da čim više iskoristimo ljepotu planine, vremena i snijega, da nadoknadimo tri promašena kišna dana.

Slijedi šetnja rubom ledenjaka između stijena ukrašenih ledom, kroz koji prodiru sunč-

ne zrake u duginim bojama. Dolinu Mölltal zastiralo je magleno more, što nas je uvjerilo da nam je taj uspon bio prava stvar.

Popodnevno sunce i duge sjene vrhova posebno su dale poticaj ljubiteljima fotodokumentacije, ali i opomenu da se bliži vrijeme povratka. Na kraju smo se svi zdravi, veseli, opaljeni suncem i svježim visinskim zrakom našli u restoranu, uz vruće napitke i našu slavonsku kuhinju. Slijedio je spust žičarom, pa opet *ekspresom* u dolinu i našim kombijem do našeg odredišta.

Rezultat je, osim dobrih slika, dubok osjećaj visokih i zasnježenih planina, punih sunca, s užicima koje pružaju duhu i tijelu.

Uspon na Subru

Ostvarena želja sa Sniježnice

Orsat Žitković, Dubrovnik

Burovito prosinačko jutro i drugi dan zime, dan nakon zimskog solsticija. Rano će mrak stoga treba iskoristiti dan. Sjedam u auto i upućujem se prema Debelom brijegu, graničnom prijelazu između Hrvatske i Crne Gore. Već iznad vidikovca prema mojemu Dubrovniku otvara se pogled na vijenac nazubljenih vrhova pokrivenih snijegom. To je masiv Orjena, na kojemu je i Subra.

Iza mene, magistrala prema Splitu je zatvorena. Provodi se opsežno razminiranje južnih padina Srđa, mjesta odakle je prije petnaest godina obranjen Grad. Pogled prema Orjenu izaziva mi razmišljanje koliko je sve ove godine ta planina bila tako blizu – a ipak beskonačno daleko.

Za pola sata stižem do graničnog prijelaza. Na drugoj me strani, po dogovoru, čeka Željko,

spiritus movens Planinarskog društva »Subra« iz Herceg Novog. Prolazimo kroz Herceg Novi te se kod Melinja uspinjemo asfaltnom cestom prema motelu »Borići«. Cesta je uska i vijugava, a na većim visinama i zaleđena... sve upućuje da je pred nama zanimljiv izlet. Iznenadan susret sa šleperima iz suprotnog smjera čini nam uspon dramatičnim.

Zaustavljamo se kod napuštenog motela i austrougarskog vojnog objekta. Odatle se dalje nastavlja makadamski put pod prijevojem Vratlo i vrh Odijevo (1571 m).

Željko mi skreće pozornost da je Odijevo »orjenski Matterhorn«, jer iz određenog kuta vrh doista nalikuje na švicarski Matterhorn. U tim je stijenama još početkom prošlog stoljeća izveden prvi alpinistički uspon u masivu Orjena. Na prijevoju se sudaraju mediteranska i planin-

ORSAT ŽITKOVIC

Na vrhu Subre

ska klima. Odatle se otvara pregledan vidik na rt Prevlaku.

Gazimo po pršiću nekoliko minuta do planinarskog doma. To je oveća kamena kuća dovršena šezdesetih godina prošlog stoljeća. Dom za Vratlom nalazi se na 1160 m iznad mora, ima oko 50 ležaja, struju iz agregata i vodu iz cisterne. Otvoren je vikendom ili po dogovoru. Desetak minuta od doma je Miškovića greda, stijena u kojoj ima uređenih penjačkih smjerova, ali ih rijetko tko penje. Lijepo se odatle vidi i Subra, surovi kamenjar prepun škrapa.

Prolazimo pokraj ljetnih pastirskih stanova i ulazimo u bukovu šumu. Uz markaciju nailazimo i na prvu jamu. Dva su otvora: jedan je položiti, a drugi okomit. Treba reći da je Subra prepuna speleoloških objekata, pretežito jamskog tipa, te da su speleolozi HPD-a »Mosor« ovdje u predratno vrijeme (1980-ih godina) organizirali dva speleo-kampa.

Po izlasku iz šume otvara se vidik koji mogu opisati samo kao spektakularan doživljaj. Kakav li će tek biti vidik s vrha!

Usporeni smo traženjem puta kroz pršić i škrape. Idemo kao puževi. Dolazimo do još jedne špilje na čijem ulazu nalazimo zaleđenu sigovinu. Tu Željko »obrađuje« burek iz nprtnjače, a i trebat će mu jer nam slijedi doslovno ispipavanje terena štapovima i cepinom. Vrijeme više nije sunčano, već se počinju oko nas skupljati oblaci. Poprilično riskantno prelazimo nekoliko polica, a i cepin dolazi do

izražaja na zaleđenim padinama, obloženim mekim snijegom. Svugdje škrape, a stijene oštre kao noževi! Subra me podsjeća na naše Hajdučke i Rožanske kukove te na Bijele i Samarske stijene. Iz stijena raste i četinjača munika, endem Dinarida, tipičan za orjenski masiv.

Uspijevamo izaći na vršni greben Subre. Po grebenu se napokon može hodati bez većih napora. Vidik je očaravajući – vidi se na istoku sve do Albanije i Prokletija, a na zapadu Mljet, Lastovo, Sveti Jure na Biokovu. Sjevernije je i Zubački Kabao (1894 m), vrh orjenskog masiva i najviši vrh primorskih Dinarida. Preko puta promatram Sniježnicu, najviši vrh dubrovačkog područja. Koliko sam puta bio na njoj i koliko sam se puta zaželio popeti na one šiljke tamo preko. Sada sam, eto, na jednom od njih, i gledam Sniježnicu. Želja je ostvarena!

Spuštamo se, ovaj put nešto jednostavnijim putem. Opet »sondiramo« teren štapovima i cepinima, a ponekad »prosondiramo« i cijelim tijelom. Subra zaista nije jednostavna za kretanje po mekom snijegu. Markacija prolazi pokraj jame koju su 1982. obradili Splićani. To je Mosoraška jama, duboka oko 180 metara.

Pada mrak. Stavljamo Petzlove »čelenke« na glavu. Prolazimo kroz udolinu između doma i vrha Subre. Nebo i okolne litice imaju jarko crvenu boju kakva se može vidjeti jedino pri sutonu visoko u planinama.

Spuštamo se do auta, Željko se žuri na stanak planinara, a ja u svoj grad pod Srdem.

Zgode i nezgode s planinarskih putovanja

Prvi dio

Vanja Radovanović, Zagreb

Mi planinari dobro znamo da se mnogo izleta, posjećenih vrhova, planinarskih domova i staza ne pamti samo po prirodnim ljepotama, vidicima i prirodi uopće, već i po zgodama i nezgodama s puta koje će se poslije nebrojeno puta prepričavati uz pivo u domovima, logorsku vatru ispred šatora, za odmora na livadi ili vožnje prema nekom odredištu ili pak, ako ne prije, onda unucima u naručju. Znete već onaj početak: »Ej, sjećate li se kad smo onda na onom brdu...« i kad se svi upućeni već na sam spomen priče počnu smijucati, a neupućeni načule uši kako bi što bolje čuli legendu (i poslije je još puno puta prepričali, možda i u prerađenoj verziji kao svoju priču).

Neke od priča iznosim samo radi zabave, no iz nekih se može izvući i poneka pouka, a i radi jednog i radi drugog razloga šteta je takve priče sačuvati samo za sebe.

I još samo jedna napomena za kraj (odnosno prije početka): svi koji su ikad vodili neki planinarski izlet, ove će priče sigurno čitati s posebnim razumijevanjem, jer samo vodiči znaju što se sve krije iza neke, običnom članu društva možda i nebitne, pojedinosti s izleta!

Besplatno razgledavanje Celja

Svi uglavnom znamo za poznate stereotipe o »hladnim« i »proračunatim« Slovincima, no dobri poznavatelji slovenskih planina i Slovenije općenito znaju da je to (kao i većina stereotipa) samo pola istine. Većina je ljudi u Sloveniji sasvim susretljiva, pogotovo prema putnicima namjernicima u njihovoj zemlji, kao i bilo gdje drugdje na zemaljskoj kugli. Priča koja slijedi samo potvrđuje tu činjenicu!

Krajem 80-ih i početkom 90-ih bilo je zlatno doba izleta vlakovima za organizirane skupine. Uz tzv. objavu za grupna putovanja vlakom, uz koju se karta za vlak plaćala samo 30% cijene, izleti vlakom čak i u udaljene planine nisu stajali ništa više od graha i piva u planinarskom domu. Tadašnje dobre željezničke veze iz Zagreba prema Sloveniji i spomenuta niska cijena prijevoza bili su razlozi zašto je zagrebački kolodvor vikendom vrvio planinarima – bilo je slučajeva da se napamet kupovala karta do Zidanog Mosta i onda se u vlaku razmišljalo kuda poći, jer je ciljeva bilo napretek. Štoviše, u slučaju ružnog vremena, slastičarnice u Celju i usputna trač-partija u vlaku i nazad, bili su dovoljno dobar razlog za putovanje.

U mom matičnom planinarskom okruženju, Studentskom esperantskom klubu (SEK), koji je u to doba organizirao i po 60-70 planinarskih izleta godišnje (da, bilo je vikenda kada se moglo birati!), nije bilo ništa drugačije i tih godina sam se naorganizirao izleta po zasavskim gorama. Jedan je od njih prešao u legendu.

Zamislao sam da taj vikend krenemo iz Celja autobusom prema Zabukovici i dalje pješice prema Mrzlici. Već sam išao tim autobusom jedne sunčane subote nekoliko mjeseci prije i to je trebao biti rutinski izlet za nas desetak. Autobus je, prema mojim podacima, trebao kretati nedjeljom u 10:10 s autobusne stanice kod željezničkog kolodvora. Dok smo stajali na praznoj stanici, tamo negdje oko 10:15 praznina mi postade sumnjiva (znali smo, autobusi u Sloveniji nikad ne kasne...). Slučajno je kraj nas prošao jedan radnik javnog prijevoza, pa ga upitam znade li što je s autobusom.

»Pa taj autobus vam kreće s autobusnog kolodvora« (inače udaljenog 10 minuta hoda), reče on. Pa kako, rekoh ja, odavde sam krenuo prije nekoliko mjeseci. Da, odavde autobus vozi radnim danom i subotom, no nedjeljom vozi s autobusnog kolodvora, glasilo je objašnjenje.

I što sad? Po mojoj glavi su se već vrtjeli alternativni izleti – Tolsti vrh, Grmada, slastičarnica... hm, hm, hm. A tad se javi ljubazni djelatnik: »Mogao bih nazvati kolodvor vokitokijem pa ih pitati mogu li malo pričekati!«. »Može!«, rekoh ja još skeptičan – baš će on nas sad čekati 10 minuta dok mi tamo dođemo. I tako mi pričekasmo – reda radi – dok on nije popričao kad, odjednom, evo, stiže neki autobus i čovjek nas zove da dođemo! Čovjek je obavijestio prometnika da neka skupina čeka autobus za Zabukovicu i vozač je lijepo samo radi nas napravio krug po gradu (redovna trasa vodi sasvim drugim pravcem) da bi nas pokupio. Ostali putnici su imali besplatno razgledavanje grada, a mi smo imali razlog za veselje i mnogostruko hvala tom djelatniku, prometniku i samom vozaču!

Odiseja do Orjena

U to zlatno studentsko doba išlo se na izlete javnim prijevozom i na udaljenije planine. Praznik rada 1990. godine (koji je tad još obuhvaćao dva neradna dana) namjeravao sam

provesti na Orjenu i čak ni nevjerojatna kombinacija putovanja vlakom na pravcu Zagreb – Sarajevo – Ploče (tada Kardeljevo), pa Ploče – Dubrovnik jednim autobusom, Dubrovnik – Herceg Novi drugim i naposljetku Herceg Novi – Kameno trećim autobusom, nije obeshrabrila 15 planinara da se sa mnom otputi na izlet.

Cijelu satnicu putovanja i sam izlet osmislio sam do najsitnijih pojedinosti, uključujući i presjedanja s jednoga na drugo prometalo, noćenja u domovima (Vrbanje i Vratlo) i povratak. Sve je bilo posloženo kao domino... no, znamo kako je to s dominom – kad padne jedna pločica, sve se uruši.

Početak je bio po planu. Nevjerojatoj gužvi u noćnom vlaku za Sarajevo doskočili smo sitnim trikom: preko veze na kolodvoru saznali smo gdje stoje vagoni prije nego što je vlak bio postavljen na peronu, tako da smo zaposjeli svoja rezervirana mjesta dva sata prije polaska, kako nam ih ne bi zauzeo netko drugi. Naravno, vagoni su već i tada bili polupuni (nismo mi bili jedini s vezom), no naša su mjesta još bila slobodna. Vožnja u vlaku popunjenom do kraja bila je vesela, uz pjesmu, šalu i priče poput ove. Činjenica da nismo cijele noći gotovo uopće spavali nije pomutila naše raspoloženje pri dolasku u Ploče.

Tamo nas je čekao horor-prizor: od silne gomile ljudi koja je čekala autobuse nije se

VANJA RADOVANOVIC

U slovenskom Zasavlju (Mrzlica)

Fotograf i njegov pratilac

moglo pristupiti ni blagajni ni peronima – sve je bilo krcato! Naravno, morali smo propustiti i planirani autobus, i sljedeći, a situacija s kasnijim autobusima je izgledala sve gora. Ljudi oko nas nisu znali da nama urica kucka svoje *tika-taka* i da se vrijeme polaska posljednjeg autobusa iz Herceg Novoga za Kameno opasno približava.

Od mene kao vođe puta očekivala se spasonosna odluka. Hajdemo autostopom! – rekoh ja. Hm, jest da nas je petnaestoro, ali valjda ćemo nekako sastaviti taj naš grupni puzzle u pravo vrijeme u Herceg Novome.

Iskusniji u stopiranju odmah su se podijelili u grupice po 2-3 člana (Tea i Dijana su odmah našle prijevoz, no o tome više u idućim recima), a glavnina društva (ja i još 6 članova) nekako smo tromo bauljali rubom magistrale još prepričavajući viceve iz vlaka i bezuspješno pokazujući palac autima, čiji su nas vozači samo sažaljivo gledali. Nakon pola sata takve šetnje postupno me već napuštao optimizam kad, gle čuda, stane nam jedan kombi i to, gle još većeg čuda, s točno sedam slobodnih mjesta, točno koliko nama treba. Kombi je beogradske registracije, vozač ide na aerodrom pokupiti neku djecu koja idu u odmaralište pa nas može povesti. Sreći nije bilo kraja i opću je idilu samo malo remetio vozač komentarima o nedavnim izborima (sjećate li se tih godina – dolazak

demokracije, prvi tmurni oblaci rata valjaju se na horizontu). No svejedno, uredno nas je istovario na aerodromu pet minuta prije polaska autobusa za Herceg Novi. Na naše iznenađenje ostatak društva bio je već tamo – točnije, svi osim Tee i Dijane. Računao sam da će valjda i one stići (to je bilo vrijeme bez mobitela tako da nismo mogli međusobno pratiti napredovanje). U posljednji tren stigli smo u Herceg Novi, u trku (doslovnom) uskočili smo u autobus, poslije smo se s obje ruke grčevito držali naših sjedala dok je vozač vozio nad ponorima i sjekao zavoje i, da skratim, živi smo stigli u Kameno. S prvim mrakom, nakon 24 sata putovanja, došli smo i do doma na Vrbanju gdje su nas ljubazno dočekali dubrovački planinari.

No, Tee i Dijane još nije bilo. Što sad? Razradivali smo planove, razmišljali o pozivu policiji. Najbliži telefon je bio na sat vremena hoda, u Kamenom, a već se bližila ponoć. I tad, malo poslije 23 sata, stigle su i njih dvije i ispričale nam svoju priču: prvi vozač koji ih je povezao bio je pripit. Na svu sreću, nije bio napastan, ali je smrdio kao bure. Nakon desetak kilometara skrivio je prometnu nesreću, srećom bez ozlijeđenih. Cure su se pametno maknule u stranu i stopirale drugi auto koji ih je odbacio do sljedećeg sela. Pa zatim treći, do Čilipa. Tamo su stopirale četvrti do Herceg Novog i, za kraj, taksijem su stigle do Kamenog i dalje po mrklom mraku pješice do doma.

Ostatak izleta je bio prema ovom putovanju med i mlijeko – na vrhu Orjena nas je čekalo sunce i vidici u daljine, staza preko Subre je bila fantastična, domar na Vratlu nas je dočekao vrteći glavom: »Ja sam mislio da vi nećete ni doći, inače bih vam i janjca ispekao«. A na putu nazad, tabanajući cestom, presreo nas je s praznim autobusom (kojim se vozio izvan službe do Herceg Novog) onaj isti vozač od prvog dana i povezao nas do grada. Dalje više nije bilo nikakve gužve i 24 sata poslije već smo bili opet u Zagrebu. I sad dok ovo pišem, jedva vjerujem da sam se usudio voditi 15 ljudi takvom kombinacijom prijevoza na sam praznik.

»Nehrastovi« hrastovi

Branko Meštrić, Zagreb

Hrast je, zapravo, silno markantna biljka. Gordo stablo, tipičan list i žir prepoznatljiva su mu obilježja. Svi znamo prepoznati žir – osobit i simpatičan plod s nakrivljenom kapicom, kojeg se stariji sjećaju iz vremena »kad su stari svinje žirovali«. Te predodžbe uglavnom većemo uz ravničarsko, da ne kažemo močvarno okružje savske nizine sve od Draganičkih lugova, preko silne prašume Prašnika do globalno poznate Spačvanske šume, koju je umjetna granica zaustavila posred Srijema. Na tom je prostoru riječ o hrastu lužnjaku, koji svakako jest najvažniji, najvrjedniji i uopće »naj« hrast, ali je on ipak tek samo jedna od desetak vrsta hrastova koje žive u Hrvatskoj i svakako nije udarna tema jednog planinarskog časopisa.

Puno »planinarskiji« hrast je hrast kitnjak koji za razliku od svog brata bježi iz močvare i stalan je pratitelj naših slavonskih, bilogorskih, ali i svih drugih »niskogorskih« planina. No, u tim planinama susrest ćete i hrast cer, pa medunac na toplijim prostorima s vapnenom podlogom. I svi su pravi hrastovi, ali su toliko slični da dolazim u napast napisati da ih čak i šumari teško razlikuju. Ipak, neću. Razlikuju ih oni, a i brojni drugi posjetitelji prirode i po neznatnim varijacijama oblika lista, po dlakavosti, duljini cvjetnih peteljki i sličnim stvarima. Jer svi oni imaju gotovo jednaku koru, žirove i tako tipično hrastovo lišće.

Zapravo sam ovaj članak krenuo pisati kao članak o nehrastovim hrastovima (uh, kakva mi je to konstrukcija!), tj. o hrastovima koji su naravno pravi hrastovi, ali uopće tako ne izgledaju. Zašto o njima? Jer su sami po sebi zanimljivi, neki čak i zaštićeni, a s druge strane, imao sam nekoliko planinarskih situacija u kojima su izazvali nedoumice. Kad ovdje kažem planinarskih, nikako ne mislim na neke visoke pla-

Hrast crnika

nine već na naše priobalje, iz kojega se strmo ustobočuju naše najviše planine i odakle krećemo na mnoge pohode. A kad krenete u planinu sve tamo do visine 200–350 m, često ćete se naći u nedoumici kad pod stablom pa još i zimi zelenim, za koje ste upravo pomislili da je neki rođak masline, nađete općepoznati – žir. A gdje je žir, tu je i hrast! (mala digresija: u biljnom svijetu ima više vrsta koje su po izgledu slične, a nemaju nikakve veze jedna s drugom, ili su opet silno različite, a zapravo su prvi rođaci; u većini situacija glavni kriterij bliskosti je oblik generativnog aparata – cvijet, cvat, plod).

No, vratimo se žirovima. Daleko najčešći zimzeleni primorski hrast je hrast crnika ili česmina – *Quercus ilex*, rekli bi stručnjaci. Ona pridolazi duž dalmatinske obale na kopnu pa se

BOŽIKOVINA

Planinarima dosta znana biljka – božikovina, inače ugrožena biljna vrsta, još se dosta često može naći u našim planinama. Ona dolazi u gorskim bukovim šumama i nema nikakve veze sa hrastovima. Međutim, kad već govorimo o sličnosti različitih vrsta, valja primijetiti da lišće hrasta crnike na mladim izbojcima iz panja jako sliči lišću božikovine. Nije zato ni slučajno da se na latinskom crnika zove *Quercus ilex*, a božikovina *Ilex aquifolium*.

Božikovina

preko Paga, Raba i Cresa prebacuje na samu špicu Istre. Ponegdje, kao na primjer na Rabu – šuma Dundo – tvori i prekrasne velike šume, ali ponajčešće je element tipične neprohodne degradirane guštare – makije. Listovi joj nisu nimalo nalik hrastovima već naprotiv, posve neurezani, sa cjelovitim, ponekad reckavim rubom, a ponekad čak i bodljikavim, vrlo tvrdi, otporni i dugovječni, jer crnika je zimzelena.

Crnika je oduvijek bila značajna i cijenjena u dalmatinskim šumama i to ju je koštalo. Svojim kvalitetnim drvom nosila je teret i mletačke i dubrovačke pomorske slave, toliki teret da je pod njim i poklekla. Zanimljivi su mletački propisi po kojima je svako pojedinačno stablo još u mladosti ulazilo u arsenalni registar kao vojni materijal i vojska je pazila na njega desetljećima i stojećima. Nerijetko bi ga tjerali da raste ukrivo u obliku budućeg brodogorskog rebra. Da, stradale su naše crnikove hrastove šume priobalja najprije kao brodogradbeni materijal, potom kao izvršno gorivo, a u teška vremena opće gladi na njezinu tvrdu

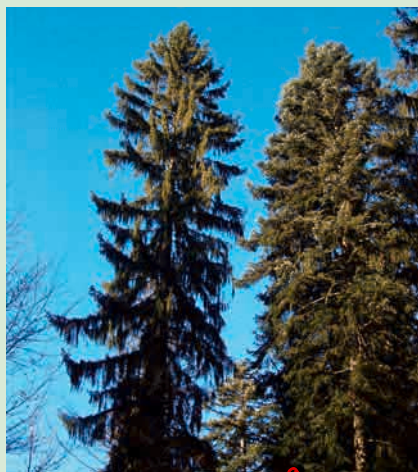
lišću preživljavale su silne koze. Tek nestankom koza ponovno se naš kamenjar zazelenio raznim biljem, pa i crnikom.

Drugi rođak, koji svakako ne izgleda kao »klasični hrast« nije tako čest i običan. Dapače. Hrast oštrika ili prnar, *Quercus coccifera* raste samo na ograničenim područjima na otocima Lošinju, Korčuli, Mljetu, zatim u okolici Cavtata, a najljepše čiste šume oštrike naći ćete samo u okolici Orebića, pa ih svakako posjetite kad pohodite Svetog Iliju na Pelješcu. Hrast oštrika je zbog svoje rijetkosti i osobitosti od 1969. zaštićena biljna vrsta u Hrvatskoj.

Da ne bismo duljili, spomenut ćemo samo još jednog rođaka koji inače kod nas ne raste, ali naći ćete ga u priobalju po parkovima i gradskim šumama – npr. u Šijani u Puli. Znaju ga, bolje reći njegovu koru poznaju svi vinoljupci – pravo, prirodno pluto raste samo i upravo na hrastu! Hrast plutnjak je doma u Portugalu i Španjolskoj, tamo ga i uzgajaju na veliko, upravo radi pluta. Pravi je hrast, s pravim žirovima, lišćem vrlo sličnim crniki, ali kora mu se posve razlikuje o hrastove. Zapravo, ponajviše sliči na – plutene čepove!

JELA NIJE SMREKA I OBRATNO!

Ispričavamo se i molimo: odmah uzmite prošli broj časopisa, crveni flomaster i na fotografiji na 35. stranici napravite sljedeće:

Dvije prijateljice – lijevo **smreka**, desno **jela**

BRANKO MEŠTIC

MIRO LAY I NJEGOVE PLANINARSKKE KUĆE

Nema sumnje da je najteža planinarska djelatnost izgradnja i održavanje planinarskih kuća jer zahtijeva požrtvornost, dugotrajne napore i velike organizatorske sposobnosti. Malo imamo ljudi koji se tome posvećuju i zato ih treba osobito cijeniti. Jedan je od njih Miro Lay iz Đakova, o kome nema ni riječi u Biografskom leksikonu moje »Zlatne knjige hrvatskog planinarstva« (Zagreb, 2004), pa neka ovih nekoliko redaka ispravi taj propust.

Miro Lay rođen je 6. lipnja 1953. u Đakovu, gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. U Zagrebu se školovao za inženjera cestovnog prometa, nakon čega se vratio u rodni grad i tu osnovao obitelj (ima dvije kćeri). Planinariti je počeo kao srednjoškolac gotovo slučajno – usponom na Biokovo 1969, a 1975. postaje članom PD »Jankovac« u Osijeku. Njegovi učitelji bili su planinarski velikani Kamilo Firinger i Miro Matošević koji su ga odgojili u svestranog planinara. Osim toga, toliko su ga oduševili Papukom da je dio svoga života posvetio Jankovcu; bio je tri godine domar u jankovačkom domu i unatoč osamljenosti u tom »planinarskom raju Slavonije«, te su mu godine bile najljepše u životu.

Lay je stekao neprocjenjive zasluge za procvat planinarstva u svom rodnom gradu. Nakon prvoga pokušaja 1932. godine, kada je Žiga Špicer pismeno predložio upravi HPD-a da se u Đakovu osnuje podružnica i nakon osnivanja društva 1955. koje nije bilo duga daha, tek je Miri Layu uspjelo ukorijeniti planinarstvo u tom ravničarskomu slavonskom gradu. Godine 1979. osnovao je PD »Đakovo« i bio dvadeset godina njegova glavna pokretačka snaga kao predsjednik, tajnik i vođa društvenih izleta. Dvadesetak godina vodio je sve glavne društvene priredbe, velike inozemne pohode na Grossglockner, Kilimanjaro i Ande, planinarske izložbe i ekološke akcije oko Đakova. Predavao je u planinarskim školama u Đakovu i Osijeku, markirao staze oko Đakova i po Velebitu (zimsko-noćne markacije od Krasna do Zavižana štapovima), bavi se planinarskom fotografijom, pisanjem putopisa, povremeno i alpinističkim usponima, sudjelovao je u radu Slavonskog planinarskog saveza. Uspeo se na gotovo sve visoke planine u bivšoj državi, a od inozemnih spomenut ćemo samo nekoliko: Ande, Kilimanjaro, Mount Meru, Ararat, Mont Blanc, Atlas, Pireneji, Sierra Nevada, Mt. McKinley, Dolomiti i bolivijske i peruanske Ande, ukupno 20 vrhova preko 4000 i jedan preko 6000 metara.

Dodajmo da se navršilo i četvrt stoljeća njegove suradnje u našem časopisu koja se odlikuje bogatstvom tema: započeo je putopisom »U Kanjonu Tare« 1980. i obradovao nas gotovo svake godine nekim zanimljivim prilogom iz zemlje ili inozemstva, a o godišnjicama njegova društva povijesnim osvrtima na protekli rad (»Deset godina PD Đakovo« 1989. i »Naših dvadeset planinarskih godina« 2002). Uz to je imao i nekoliko drugih hobija: glazbu (svirao je u bendu), biciklizam, skijanje (zimsko krstarenje po velebitskim Jezerima), kinologiju i putovanja po svijetu.

Lay se posljednjih godina zbog nekih osobnih razloga pomalo odalečio od PD »Đakovo«, no tim više se posvetio uređenju planinarskih kuća. Tom svojom djelatnošću započeo je još davno preuređenjem lugarnice »Borovik« u planinarsku kuću, koja je posljednja dva desetljeća postala simbolom planinarstva u Đakovu, a zatim se okrenuo prema Velebitu i tu s malom skupinom istomišljenika uspio postići više nego mnoga jača i bliža planinarska društva – čak tri planinarske kuće! Prva je od njih bila kuća u Velikom Lomu na sjevernom Velebitu, do koje se moralo opremu dovoziti automobilima iz Đakova (peći, stol i klupe, madraci, cijevi...), tako da se svim svojim suradnicima »popeo navrh glave«. Druga je sklonište na velebitskoj Ograđenici koje je osmislio i, nakon što je dopremljeno helikopterom, uređio i opremio. Treća je nastala potih, bez znanja javnosti, s desetak najbližih suradnika. To je kuća u Starčević dolcu na srednjem Velebitu, koja zasad nije poznata široj planinarskoj javnosti. Tijekom 2002. i 2003. godine iznijeli su na svojim leđima cement, grede, daske, peć i sve ostalo i danas je kuća pod krovom i upotrebljiva. Hvala Slavoncima što su nam pokazali kako se voli Velebit!

prof. dr. Željko Poljak

STIPE BOŽIĆ: SVETE PLANINE SVIJETA

Iz tiska je krajem 2005. izašla monografija pod naslovom »Svete planine svijeta«. Riječ je o novoj knjizi proslavljenog alpinista Stipe Božića, koja predstavlja svojevrsan knjižni nastavak istoimenog serijala što ga je autor snimio i režirao za Hrvatsku televiziju. U ovoj je knjizi Stipe Božić zabilježio priče i vjerovanja ljudi što žive pod planinama, ukazujući još jednom na bogato duhovno i kulturno nasljeđe koje se temelji na suživotu čovjeka s prirodom.

Putujući i istražujući prostranstva svih sedam kontinenata Božić otkriva da su gotovo sve visoke planine pod kojima su ljudi obitavali u prošlosti igrale važnu ulogu u čovjekovim vjerovanjima. Olimp, Kailash, Fujiyama samo su neki od mitskih visova na kojima su bila staništa vrhovnih bogova. Indra je stolovao na vrhovima Himalaja, odakle je odlazio na bezbrojne pohode protiv zlog Ravane, što je zapisano u drevnim Vedama. Starogrčki bog Zeus ustoličio se na Olimpu. U istočnim vjerovanjima slična se svojstva pripisuju bogu Djausu, što mnoge povjesničare navodi na pomisao da današnje religije možda potječu iz istog izvora. U Južnoj Americi Inke su na primjer vjerovala da su sami vrhovi bogovi, pa su im zato prinosili razne,

pa i ljudske žrtve. Najviši vrh Sjeverne Amerike također je bio svet za tamošnje Indijance. Zvali su ga Denali, što na atabaskanskom jeziku znači Veličanstveni. Koliko je poznato, iz Afrike nisu proistekle velike religije koje bi se mogli usporediti s kršćanstvom, islamom, hinduizmom ili budizmom, ali svejedno su lokalni stanovnici na najviše planine smjestili svoje bogove. U Europi, jednako kao i u našoj domovini, crkve su građene na uzvisinama ili visokim besputnim planinama. Prije dolaska kršćanstva za Ilire su mnoge planine također bile svete, o čemu govore i današnji toponimi.

Australijski Aborigini mnoga su tamošnja uzvišenja smatrali svetim mjestima, od kojih je najpoznatiji granitni monument Uluru, u samom srcu toga kontinenta. Oceanija je po raznolikosti i količini raznih vjerovanja najmanje istražena ali time i vrlo zanimljiva. Jedinu kontinent za čije vrhove nisu vezane nikakva religijska vjerovanja jest Antarktika što je razumljivo, jer na njemu nije moguć život za čovjeka.

Knjiga je bogato ilustrirana s tristotinjak slika u boji, zbog čega već samo njezino prelistavanje pruža pravi estetski doživljaj, a ni tekst nije ništa manje zanimljiv. Ukupno knjiga ima 308 stranica, format je 23,5 × 31,5 cm, a nakladnik knjige je »Profil International« iz Zagreba (cijena knjige je 250 kuna).

Alan Čaplar

PLANINARSKA KARTA MOSLAVACKE GORE

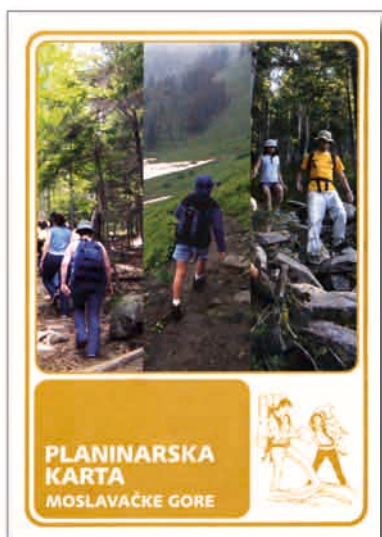
Prvo izdanje planinarske karte izdano je u travnju 2005., a nakladnik je Hotel »Vila Garić« iz Podgarića. Kartu su izradili Marko Špikić, Zoran Kovačić i Željko Tomac.

Na zemljovidu dimenzija 33 × 47 cm ucrtane su ceste i potoci na zelenoj podlozi, a ističu se crveno označene markirane staze. Ovo je svakako najopsežnija dosad izdana karta Moslavačke gore. Osim Garić grada, Humke i Visa tu su i brojni drugi lokaliteti. Na zapadu gore, karta obuhvaća Popovaču, planinarsku kuću u Moslavačkom Slatini, Jelengrad i jezero Pleterac. Na poledini karte opisano je 10 putova s polazištem i ciljem u hotelu »Vila Garić« u Podgariću. Svaki kružni put ima svoj naziv i vrijeme hoda, npr. »Hotelska obilaznica« – 1 sat, »Hajdučka ruta« – 3,5 sati, »Putovima pavlina« – 5 sati, »Erdodijska transversala« – 9 sati. Tu je i opis puta i prigodna fotografija, ocjena težine i opis usputnih znamenitosti.

Na karti je upisana cijena 10 kuna, a kartu možete dobiti i besplatno kao gost hotela »Vila Garić«, tel. 043/540-900, e-mail: hotel@vila-garic.hr, www.vila-garic.hr.

Stipe Božić predstavio je svoju knjigu 27. prosinca u Zagrebu

Karta je odlično pomagalo za obilazak Planinarskog puta Po Moslavačkoj gori. Vrh Vis (437 m) je kontrolna točka Hrvatske planinarske obilaznice. Karta pruža više mogućnosti prilaza tom vrhu, uz povratak nekim drugim putem. Zdenko Kristijan

GLASNIK »KAMENARA« BR. 12

Šibenski HPD »Kamenar« može se pohvaliti da je, uz »Hrvatski planinar« i »Lički planinar«, najljepši planinarski časopis u Hrvatskoj. Iako izlazi rijetko, otprilike kao godišnjak (12 brojeva u jedanaest

godina), posve ispunjava svoj zadatak, tj. dokumentira rad najstarijega šibenskog društva (osnovano je 1926.), a dokumentira ga na najbolji način: reportažama s kolor-fotografijama. U 12. broju ističe se »Fotografis s pohoda na Šar-planinu« Ante Juras objavljene na duplerici, s 10 slika u boji. Urednica ovog broja je Josipa Petrina, a valja primijetiti da se u svakom broju javlja lijep broj novih suradnika i da je sadržaj raznolik, za svakoga ponešto. Naklada 300 primjeraka, dobiva se besplatno, adresa izdavača: HPD »Kamenar«, Radićeva 79a, 22000 Šibenik. prof. dr. Željko Poljak

LIČKI PLANINAR 4/2005

Novi broj »Ličkog planinara«, tiskan u prosincu 2005. donio je, po već ustaljenom običaju, brojne zanimljive članke i obilje lijepih fotografija s Velebita. U ovom broju ističu se zanimljiva sjećanja Krešimira Frankića, članak Ane Lemić o selu Jadovnu i doživljaj prolaska kroz Malu Paklenicu Branke i Slavka Stankovića, a tu je i nekoliko manjih članaka o velebitskim putovima i flori.

Povodom 10. obljetnice izlaska prvog broja »Ličkog planinara« HPD »Visočica« i HPD »Prpa« ukoristili su nekoliko zadnjih godišta (2002. – 2005.) u knjigu s više od 360 stranica, koja će se moći nabaviti po cijeni od 120 kuna. Na taj način naša najljepša planina dobiva još jednu omašnu knjigu – potpuno zasluženo, jer je u proteklih deset godina »Lički planinar«, najprije pod uredništvom Tomislava Čanića, a potom Ane Lemić i Vlade Prpića, izrastao u prepoznatljivo i nezaobilazno glasilo o Velebitu i njegovim ljudima. Alan Čaplar

HRVATSKA PLANINARSKA OBILAZNICA

11. popis obilaznika (srpanj - prosinac 2005.)

pripremio: Zdenko Kristijan, Samobor

BRONČANA ZNAČKA

BR.	IME I PREZIME	ČLAN PLANINARSKOG DRUŠTVA
283.	Ivan Dömötörffy	Japetić, Samobor
284.	Ivan Uremović	Jastrebarsko, Jastrebarsko
285.	Željka Barić	Kamenjak, Rijeka
286.	Aleksandar Cuculić	Kamenjak, Rijeka
287.	Andelko Sojč	Runolist, Oroslavje
288.	Milena Bošnjak	Bilo, Koprivnica
289.	Antun Mlinarević	Ptuj, Ptuj, SLO
290.	Nikola Guid	TAM, Maribor, SLO
291.	Branko Kokolić	Runolist, Oroslavje
292.	Žarko Roček	Lipa, Lipik
293.	Verica Havočić	Belecgrad, Belec
294.	Ružica Medvarić-Bračko	Bilo, Koprivnica
295.	Zvonimir Plantaš	Jastrebarsko, Jastrebarsko
296.	Krzysztof Chmura	nije član PD (iz Zagreba)
297.	Nevenko Kraševac	Runolist, Oroslavje
298.	Damir Šantek	Zagreb-Matica, Zagreb
299.	Nikola Šebrek	MIV, Varaždin
300.	Mirko Kos	Jastrebarsko, Jastrebarsko
301.	Ana Kos	Jastrebarsko, Jastrebarsko
302.	Ruža Jakupčević	Dugi vrh, Varaždin
303.	Vladimir Jakupčević	Dugi vrh, Varaždin
304.	Milan Turkalj	MIV, Varaždin
305.	Katija Vlahušić	Dubrovnik, Dubrovnik

SREBRNA ZNAČKA

156.	Mario Maršanić	Obruč, Jelenje
157.	Silvija Vahtarić	Vinica, Duga Resa
158.	Srećko Host	Pliš, Klana
159.	Dragan Lisica	Mosor, Split
160.	Vida Ofak	Kočevo, Kočevo, SLO
161.	Uroš Marčić	Kamenjak, Rijeka
162.	Zlatko Matković	Željezničar, Zagreb
163.	Ivanka Končević	Željezničar, Zagreb
164.	Saša Jagarčec	Sisak, Sisak
165.	Mirjana Čavlina	Zagreb-Matica, Zagreb
166.	Andelko Sojč	Runolist, Oroslavje
167.	Zoran Majnarić	Petehovac, Delnice
168.	Branko Kokolić	Runolist, Oroslavje
169.	Manda Ašić	Zagreb-Matica, Zagreb
170.	Josip Pejša	Ante Bedalov, Kaštel Kambelovac
171.	Branko Bedjanec	Zagreb-Matica, Zagreb
172.	Krzysztof Chmura	nije član PD (iz Zagreba)
173.	Damir Plešnik	Grafičar, Zagreb
174.	Ruža Jakupčević	Dugi vrh, Varaždin
175.	Vladimir Jakupčević	Dugi vrh, Varaždin
176.	Damir Bezuh	Ericsson N. Tesla, Zagreb

PREGLED DODIJELJENIH PRIZNANJA HPO PO PLANINARSKIM DRUŠTVIMA

PRIZNANJA U 2005. GODINI (1. 1. – 31. 12. 2005.)

PLANINARSKO DRUŠTVO	BZ	SZ	ZZ	PP	VP	UK
1. Obruč, Jelenje	–	1	4	4	3	12
2. Željezničar, Zagreb	–	2	3	3	2	10
3. Zagreb-Matica, Zagreb	4	4	1	–	1	10
4. Kamenjak, Rijeka	5	1	1	1	–	8
5. Japetić, Samobor	4	–	1	3	–	8
6. Glas Istre, Pula	4	1	2	–	–	7
7. Bilo, Koprivnica	3	–	3	1	–	7
8. Dugi vrh, Varaždin	2	2	1	1	–	6
9. Lisina, Matulji	3	–	–	2	–	5
10. Runolist, Oroslavje	3	2	–	–	–	5
11. Jastrebarsko, Jastrebarsko	5	–	–	–	–	5
12. Kamenar, Šibenik	–	–	2	1	1	4
Ukupni broj priznanja u 2005.	49	26	23	19	11	128

Ostala društva s popisa imaju 3, 2 ili 1 priznanje. Na popisu je ukupno 41 planinarsko društvo, od toga je 7 novih.

Kratice:

BZ = brončana značka, SZ = srebrna značka, ZZ = zlatna značka, PP = posebno priznanje, VP = visoko priznanje, UK = ukupno

TABLICA PRIZNANJA (21. 5. 2000. – 31. 12. 2005.)

PLANINARSKO DRUŠTVO	BZ	SZ	ZZ	PP	VP	UK
1. Željezničar, Zagreb	43	28	18	16	10	115
2. Japetić, Samobor	25	16	10	8	4	63
3. Zagreb-Matica, Zagreb	24	11	7	4	2	48
4. MIV, Varaždin	13	10	10	6	4	43
5. Dugi vrh, Varaždin	15	10	8	5	3	41
6. Obruč, Jelenje	7	6	5	5	4	27
7. Ericsson N. Tesla, Zagreb	10	7	4	4	1	26
8. Dubovac, Karlovac	11	7	3	–	–	21
9. Stanko Kempny, Zagreb	7	6	3	3	2	21
10. Jastrebarsko, Jastrebarsko	8	3	3	3	3	20
11. Kamenjak, Rijeka	9	3	1	1	–	14
12. Bilo, Koprivnica	6	3	3	1	–	13
13. Kamenar, Šibenik	3	3	3	2	1	12
14. Lisina, Matulji	5	2	2	2	–	11
15. Gradina, Konjščina	5	3	2	1	–	11
Sva priznanja 2000 – 2005.	305	176	110	82	42	715

S 10 priznanja su: »Glas Istre« Pula, »Dijl gora« Slavonski Brod, »Vinica« Duga Resa i »Susedgrad« Zagreb itd. Ukupno u tablici ima 69 planinarskih društava, od toga 5 iz Slovenije.

ZLATNA ZNAČKA (75 KT)

94. Damir Pleško	Psunj, Pakrac
95. Romina Žiković	Obruč, Jelenje
96. Savo Milanović	Obruč, Jelenje
97. Mario Maršanić	Obruč, Jelenje
98. Sergej Stipaničev	Kamenjak, Rijeka
99. Marija Kranjec	Gradina, Konjščina
100. Tomo Delovski	Dugi vrh, Varaždin
101. Mira Smoljanović	Bilo, Koprivnica
102. Mladen Pandurić	Bilo, Koprivnica
103. Kristina Mihalić	Japetić, Samobor
104. Zlatko Matković	Željezničar, Zagreb
105. Ivanka Končevski	Željezničar, Zagreb
106. Katica Juričev	Kamenar, Šibenik
107. Dijana Tudorić	Kamenar, Šibenik
108. Josip Pejša	Ante Bedalov, Kaštel Kambelovac
109. Branko Bednjanec	Zagreb-Matica, Zagreb
110. Dominik Horvat	Željezničar, Zagreb

Dio okupljenih na svečanosti dodjele posebnih i visokih priznanja HPO 17. prosinca 2005.

POSEBNO PRIZNANJE (100 KT)

68. Romina Žiković	Obruč, Jelenje
69. Savo Milanović	Obruč, Jelenje
70. Mario Maršanić	Obruč, Jelenje
71. Sergej Stipaničev	Kamenjak, Rijeka
72. Alojz Kranjec	Gradina, Konjščina
73. Tomo Delovski	Dugi vrh, Varaždin
74. Dr. Berislav Banek	PK Hrv. liječničkog zbora, Zagreb
75. Branka Pinjušić	Japetić, Samobor
76. Katica Juričev	Kamenar, Šibenik
77. Stjepan Hanžek	Belecgrad, Belec
78. Kristina Jurčić	Lisina, Matulji
79. Dean Jurčić	Lisina, Matulji
80. Branko Razum	Japetić, Samobor
81. Dominik Horvat	Željezničar, Zagreb
82. Ivanka Končevski	Željezničar, Zagreb

VISOKO PRIZNANJE (125 KT)

36. Jure Marukić	Željezničar, Zagreb
37. Romina Žiković	Obruč, Jelenje
38. Savo Milanović	Obruč, Jelenje
39. Zdravko Antolković	Kamenar, Šibenik
40. Mijo Šoš	Dijl gora, Slavonski Brod
41. Marija Kljaić	Zagreb-Matica, Zagreb
42. Jadranko Popović	Obruč, Jelenje

POLJAK NA HRVATSKOJ PLANINARSKOJ OBILAZNICI

Krzysztof Chumra (čitaj: Šištof Hmura) je poljski državljanin koji već nekoliko godina živi i radi u Zagrebu kao konzultant na Projektu reforme lokalne samouprave, sada zamjenik direktora Urban instituta u Zagrebu. Rođen je 1957. u Poljskoj, a do dolaska u Zagreb živio je u Varšavi. Osim po Poljskoj, planinario je po Andama, Škotskoj i Austriji, a nedavno je bio na Triglavu. Nije član nekog planinarskog društva u Poljskoj.

Obilazak Hrvatske planinarske obilaznice započeo je 2003. godine. Obišao je 52 vrha u 15 područja i koncem studenog 2005. primio je brončanu i srebrnu značku HPO. Osim više obilaznika iz susjedne Slovenije, on je prvi strani državljanin na Hrvatskoj pl. obilaznici iz neke udaljenije zemlje.

U Poljskoj postoji slična obilaznica, kod koje se zbrajaju prijedeni kilometri. Hrvatska planinarska obilaznica mu se sviđa jer je jednostavno koncipirana, a izbor kontrolnih točaka je pokazatelj što je zanimljivo na hrvatskim planinama. Pred planinarom Chmurom su još mnogi hrvatski vrhovi i ako nastavi obilaziti dosadašnjim tempom zlatna značka je blizu!

Napomene uz popis priznanja HPO:

1. Damir Pleško iz HPD »Susedgrad« Zagreb upisao se u HPD »Psunj« Pakrac (Vidi: Brončana značka br. 207, Srebrna 123 i Zlatna br. 94)
2. Silvija Goreta (Brončana zn. br. 239) promijenila je prezime u Vahtarić (Srebrna zn. br. 157)
3. Dijana Tudorić iz PK »Split« (Brončana značka br 110, Srebrna 91) ućlanila se u HPD »Kamenar« Šibenik i želi da se sva priznanja HPO vode pod »Kamenar«.

PLANINARI, TREBAJU LI VAM MARKIRANI PUTOVI?

Što ste u mislima odgovorili na pitanje iz naslova? Pretpostavljam da je odgovor potvrđan, jer je jasno da bi većini planinara mnoge prelijepe planine bez markacija ostale nedostupne. Uz naslovno pitanje ide još jedno: kako želite da putovi budu markirani? Svi ćete reći: dobro, lijepo, ispravno, tako da ne zalutamo. Očekivat ćete da markacije budu propisane veličine i uredne i da se nalaze baš tamo gdje trebaju biti – da ih nije ni premalo ni previše, a prije raskrižja svakako da se nađe znak koji će vas upozoriti na križanje. Još očekujete da na svakom križanju markiranih putova bude napisano kamo koji vodi, a na početku puta da bude putokaz s upisanim ciljevima i udaljenostima.

A sada najvažnije pitanje: tko to treba učiniti? Jasno je samo po sebi da sve to trebaju učiniti »neki planinari« i da sve to treba biti dobro napravljeno. Nije li tako, prigovaramo i ljutimo se – i to s pravom, jer je svatko od nas negdje zalutao zbog loše postavljene ili slabo održavanih planinarskih oznaka.

Također, često nailazimo na neuredne i neuspjele markacije raznih dimenzija. Za lijepe markacije točnih dimenzija potrebna je vještina baratanja s bojom i kistom, no to nije teško naučiti. Gdje postaviti markaciju, kako označiti raskrižje markiranih putova, naglo skretanje, početak i cilj puta – to su već složenija pitanja o kojima treba razmisliti i postupiti u skladu s propisanim pravilima za označavanje planinarskih putova koja je utvrdila Komisija za planinarske putove HPS-a. Cilj primjene tih pravila je da obaviještene pod planinara duž svakog markiranog puta bude podjednako dobra.

Vidim dva razloga zašto su mnogi naši putovi razmjerno slabo označeni i održavani. Jedan je nezainteresiranost planinara za rad na markiranju. Većina planinara rado se koristi markiranim putovima jer se

bez njih uglavnom ne može, ali sami nisu baš spremni odvojiti jedan vikend u godini za uređenje nekog puta i obnovu markacija. Također, važan je razlog stanju na terenu nedovoljno poznavanje pravila o označavanju planinarskih putova. Vrlo često putove za planinare trasiraju i markiraju planinarska društva koja nemaju u svojim redovima nijednog člana sa završenim tečajem za markaciste. Na tim tečajima planinari se mogu upoznati s novijim i boljim načinima označavanja.

Moje pitanje iz naslova ustvari je upućeno upravo onim »nekim planinarima«, jer želim pobuditi svijest o važnosti markiranja i održavanja putova. Ta bi svijest trebala postojati unutar svakog planinarskog društva koje želi imati vlastiti planinarski put ili sudjelovati u održavanju nekog puta od zajedničkog interesa.

Jasna Kosović,
predsjednica Komisije za putove HPS-a

Markacije su za planinare isto što i prometni znakovi za vozače

POZIV NA TEČAJ ZA MARKACISTE

Ovaj je članak zapravo poziv planinarima da se uključe na tečajeve za markaciste koje organizira Komisija za planinarske putove HPS-a, a nakon završenog tečaja da aktivno sudjeluju u održavanju planinarskih putova. Komisija za planinarske putove organizira tri do četiri tečaja za markaciste godišnje u svim krajevima Hrvatske i time doprinosi širenju znanja o označavanju putova za planinare. U proljeće ove godine održat će tečajeve na Medvednici i u Gorskom kotaru, a u jesen u Slavoniji i Lici. Pozivamo sva planinarska društva koja održavaju putove, a nemaju markaciste ili ih imaju u premalom broju, da se odazovu i na tečaj pošalju barem dva do tri svoja člana.

Tečajeve za markaciste održat će Komisija za planinarske putove HPS-a na Medvednici **22. – 23. travnja 2006.** i u Gorskom kotaru **20. – 21. svibnja 2006.** Na tim tečajevima mogu sudjelovati planinari iz čitave Hrvatske.

MRKVIŠTE – NOVA PLANINARSKA KUĆA NA VELEBITU

HPD »Zavižan« iz Senja dobilo je 2003. godine na korištenje od Hrvatskih šuma, Uprave šuma Senj, šumarsku baraku na Mrkvištu. Tijekom proteklih dviju godina senjski planinari kuću su uredili za planinarske potrebe.

Kako se dugo nije koristila, kuća je bila u lošem stanju, pa je bilo potrebno uložiti mnogo rada da se uredi. Očišćena je cisterna, uređen krov i žlijeb, te dimnjaci. U baraci su uređene četiri prostorije za spavanje s ukupno 45 kreveta, dnevni boravak i kuhinja sa štednjakom i svim potrebnim inventarom.

Kuća se nalazi na asfaltnoj cesti Krasno – Štirovača, kod odvojka za Alan. Do nje se može prići cestama Senj – Sv. Juraj – Krasno – Mrkvište (60 km asfaltne ceste), s Jadranske magistrale od skretanja za Jablanac preko Alana do Mrkvišta 26 km (10 km asfalta, ostalo makadam), cestom Otočac – Krasno – Mrkvište (55 km asfaltne ceste) ili cestom Karlobag – Šušanj – Bačić kosa – Kugina kuća – Štirovača – Mrkvište. Zahvaljujući svojem položaju, kuća je razmjerno lako dostupna. Nadmorska visina kuće je 1276 metara.

U tijeku ljeta 2005. godine (srpanj i kolovoz) bilo je organizirano dežurstvo vikendom, a tako će biti i sljedećih godina. Za ostale dane ključ se može posuditi kod predsjednika Društva Željka Matijeveća, tel. 053/881-069 (ured) i 053/ 882-946 (stan).

Mirko Belavić

IZLETI OD MRKVIŠTA

Mrkvište je zahvalno ishodište za izlete po sjevernom i srednjem Velebitu. Od same kuće na Mrkvištu uređene su i markirane dvije nove staze, na vrhove Javornik (1507 m) i Šegotski Tadijevac (1494 m)

Mrkvište – vidikovac – Javornik **1h**

Od kuće na Mrkvištu na istok staza ulazi u šumu i šumskom vlakom vodi 15 minuta, a nakon toga se uspinje 25 minuta do vidikovca s lijepim vidikom na Štirovaču. Od vidikovca do vrha Javornika (1507 m) ima još 15 minuta uspona.

Mrkvište – Šegotski Tadijevac **1h**

Zanimljiv je i uspon od Mrkvišta na Šegotski Tadijevac (1494 m). Od kuće na Mrkvištu preko ceste treba krenuti za markacijom laganim usponom na zapad u šumu. Za 15 minuta prelazimo šumsku cestu i nastavljamo uspon u smjeru zapada te za 40 minuta stižemo na vrh. S vrha se staza spušta na zapad do dvije velike vrtače i otvora velike jame. Planira se produljenje markacije preko Balenskih dočića do Goljaka (1605 m) i Golića (kota 1570 m), sa silazom na cestu Alan – Mrkvište.

ANA LAPAC

Nova planinarska kuća senjskih planinara na Mrkvištu

PLANINARSKA KUĆA »MIROSLAV HIRTZ« U JABLANCU

Planinarska kuća »Miroslav Hirtz« nalazi se na dominantnom položaju trajektne luke i malenog turističkog mjesta Jablanca na visini od 26 metara. To je kuća koju je oko 1930. godine sagradio Miroslav Hirtz (1878 – 1944), stručnjak za ornitologiju, pisac, pjesnik i zaljubljenik u Velebit, sin još poznatijeg istraživača hrvatske flore, geografa i speleologa te planinarskog publicista Dragutina Hirca (1853 – 1921). Nakon smrti Miroslava Hirtza vilu koja se tada zvala »Vila lacerta« (Vila gušterica), otkupio je 1955. PSH od njegovih nasljednika, elektrificirao, uredio cisternu velikog kapaciteta i prigradio depandansu. Upravljanje kućom povjereno je prvo planinarskom društvu »Zavižan« iz Senja, 1962. predana je na upravljanje »Japetiću« iz Samobora da bi 1980. godine upravljanje preuzelo HPD »MIV« (tada pod nazivom »LTA«) iz Varaždina.

Svojim položajem nadomak Nacionalnom parku »Sjeverni Velebit« i na ivici Parka prirode »Velebit«, u blizini uvale Zavratnice, kuća je idealno ishodište za uspone i cilj za silazak s Velebita te za ugodne šetnje pješačkim stazama u okolici. Zahvaljujući izgradnji autoceste Zagreb – Split, sada je još lakši i brži pristup kući iz smjera Zagreba (od čvora Žuta Lokva preko Senja do Karlobagu ima oko 60 km).

PD »MIV« održava planinarsku stazu od Jablanca do Alana (oko 4 sata) te niz staza u okolici kuće. U blizini kuće uređeni su prilazi do vidikovca, Klačanice, Zavratnice i Stinice. PD »MIV« također se brine o planinarskom putu od grada Raba do vrha otoka Raba Kamenjak (408 m). Gornju polovicu te staze

Vila Miroslava Hirtza, 26 metara iznad mora, nakon izgradnje 1930. godine

čini Premužićeva staza, slična onoj koju je izgradio na sjevernom i srednjem Velebitu.

Planinarska kuća u Jablancu otvorena je od 1. svibnja do 1. listopada, a izvan sezone otvara se za veće grupe uz najavu. Zimska soba kraj kuće može se koristiti tijekom cijele godine, a ključ se uz predočenje planinarske iskaznice može dobiti u kući br. 48 obitelji Dragičević (pokraj trgovine). U vrijeme sezone planinarska kuća ima mobitel 091/55-05-593, a u ostalo vrijeme obavijesti se mogu dobiti od Zlatka Peršića na tel. 042/232-377 i mob. 091/55-47-667.

Da bi udovoljilo propisima i Zakonu o ugostiteljstvu (registrirana ugostiteljska i trgovačka djelatnost) HPD »MIV« osnovala je tvrtku »Planinar« d.o.o. za upravljanje planinarskim domovima, što dežurne članove društva dodatno opterećuje vođenjem poslovnih knjiga i drugih poslova prema propisima o ugostiteljstvu. Treba zahvaliti mnogobrojnim aktivistima društva koji su uz materijalnu pomoć Metalske industrije Varaždin (MIV) omogućili da planinarska kuća u Jablancu ponosno može pružiti udoban smještaj svim planinarima i drugim ljubiteljima prirode.

Milan Turkalj

Članovi HPD »MIV« ispred planinarske kuće »Miroslav Hirtz«

SVEČANO OBILJEŽENA 80. OBLJETNICA HPD »MOSOR« SPLIT

HPD »Mosor« iz Splita nizom akcija u prošloj godini obilježilo je 80. obljetnicu osnutka HPD-ove podružnice »Mosor«.

U obilježavanje jubileja uključile su se sve sekcije i odsjeci. U lipnju je uspješno organizirana tročlana alpinistička ekspedicija na 6194 m visoki Mount McKinley na Aljasci. Speleolozi su organizirali speleološku školu, a tijekom ljeta u višednevnim akcijama istraživanja jame Nevidna voda na Dinari dosegli dubinu –450 m. Športski penjači su organizirali športsko-penjačku školu i *boulder* natjecanje za prvenstvo Hrvatske. Gospodarska komisija i markacisti su dugotrajnom pripremom i upornošću na najvišem mosorskom vrhu Velikom Kablu podigli i blagoslovili šest metara visok drveni križ. Planinarsko-izletnička sekcija organizirala je brojne izlete po planinama širom Hrvatske i opću planinarsku školu.

U prigodi obilježavanja 80. obljetnice »Mosora« dodijeljeno je 19 društvenih priznanja članovima kao znak pažnje za višegodišnju aktivnost i postignute rezultate u planinarskom djelovanju, za doprinos u radu i razvitku HPD »Mosor«, te kao poticaj za daljnju aktivnost u planinarskoj udruzi. U galeriji Foto-kluba Split otvorena je izložba planinarskih fotografija s fotografijama planinara iz cijele Hrvatske, koju je posjetio velik broj planinara i građana Splita.

Krajem godine održano je nekoliko posebnih svečanosti. Najprije je u dvorani Hrvatskog narodnog kazališta u Splitu održana svečana sjednica pod pokroviteljstvom gradonačelnika Splita, u kojoj su sudjelovali predstavnici Grada, HV-a, HPS-a, HGSS-a, drugih planinarskih udruga, te brojni članovi i gosti. Tom prilikom prikazano je 80 godišnje djelovanje Društva i uručena priznanja HPS-a zaslužnim članovima (11 brončanih znakova, jedan srebrni, tri zlatna znaka i dvije Plakete HPS), a Mosor je dobio i posebno priznanje HPS. Tom prilikom promoviran je novi, upravo tiskani planinarski zemljovid Mosora. Na kraju svečanosti bio je priređen prigodni domjenak.

U prostorijama Mosora je otvorena izložba fotografija s prikazom postignutih rezultata iz povijesti Društva, a kao završna svečanost, na dan osnivanja 4. prosinca, na Mosoru je u planinarskom domu »Umberto Girometta« bila završna fešta i druženje generacija mosorasa.

Goran Gabrić

Svečana sjednica »Mosora« u Hrvatskom narodnom kazalištu

55 GODINA HPD »ZAVIŽAN« U SENJU

U planinarskoj kući »Sijaset« održana je 11. prosinca 2005. godišnja skupština HPD »Zavižan«. Po hladnom i vjetrovitom vremenu u kući se okupilo 25 članova, od kojih su neki došli pješice od Senja preko Rončević doca. Skupštinom su ujedno obilježeni Svjetski dan planina i 55. obljetnica rada Društva. Crtice iz povijesti planinarstva na području Grada Senja i rada Društva pripremio je Mirko Belavić, a nazočnima se sjećanjima o osnivanju Društva 4. svibnja 1950. obratio Juraj Tomljanović, popularni Đuka Dada, jedini živući član prvog Upravnog odbora. Nakon skupštine druženje je nastavljeno uz zajednički ručak.

U protekloj je godini HPD »Zavižan« organiziralo izlete na Krk, Rab, Zavižan, Bitoraj, Korenski vrh, Stap, Oštri Medvjedak, Biokovo i Mosor, Čvrstnicu, Papuk i Kopački rit, nacionalne parkove Kornati i Krka, a organizirano je i tradicionalno logorovanje na Mrkvištu. Na Mrkvištu je uređena nova planinarska kuća s 45 ležajeva i markirane su staze na Javornik i Šegotski Tadijevac. Za pomoć u ostvarivanju planiranih ciljeva dodijeljene su zahvalnice, a nekolicini najaktivnijih članova društvena priznanja.

U program rada za 2006. uvršteni su brojni planinarski pohodi, daljnje uređenje kuće na Mrkvištu, sanacija krova kuće u Sijasetu, uređenje i markiranje staza Šegotski Tadijevac – Goljak – cesta Alan – Mrkvište i Jadičeva plan na Senjskom bilu – Svetište Majke Božje Krasnarske. U dogovoru s HPS-om, Društvo je prihvatilo domaćinstvo Dana hrvatskih planinara 17. i 18. lipnja na Mrkvištu. Mirko Belavić

30. OBLJETNICA HPD »DUGI VRH« VARAŽDIN I 9. PLANINARSKI TJEDAN

Završavajući obilježavanje 30. obljetnice rada, HPD »Dugi vrh« iz Varaždina od 5. do 12. prosinca organiziralo je svoj 9. Planinarski tjedan. Planinarskim tjednom, kojim se inače obilježava završetak jednogodišnje djelatnosti, bili su obuhvaćeni predstavljanje spomenice, planinarska predavanja, svečana sjednica Skupštine i izložba planinarske fotografije. O spomenici HPD »Dugi vrh«, koja je proglašena najboljim planinarskim publicističkim djelom u 2005. godini, pisano je i u »Hrvatskom planinaru« br. 11/2005.

Vrlo zanimljiva predavanja uz slikovne i filmske prikaze održali su Zlatko Smerke, Marijan Fabeta i Anica Vrbaneć u suradnji s Velimirom Mačkovićem. Svečana sjednica Skupštine, uz božićno-novogodišnje druženje, održana je u vatrogasnom domu. O uspješnom djelovanju društva u proteklih 30 godina govorio je predsjednik Zvonimir Krajcer, a nakon pozdrava i čestitki Janka Pavetića, predstavnika poglavarstva Grada Varaždina, Milivoja Rihtarića u ime HPS-a te Zvonimira Kuštera, direktora sponzorske tvrtke TIVA,

MILAN TURKALJ

Otvorenje izložbe fotografija članova HPD »Dugi vrh«

dodijeljene su prigodne spomenice mnogobrojnim aktivistima društva i sponzorima koji su uglavnom najviše doprinijeli izgradnji planinarske kuće u blizini izletišta »Vagon« na Grabrovcu, čije otvorenje se očekuje tijekom 2006. godine. Priznanja HPS-a uručio je pročelnik Komisije za priznanja HPS-a Milivoj Rihtarić: zlatni znak Ani Đorđević, srebrni znak Moniki Vorih, Milanu Poljaku, Tomi Dolovskom, Milivoju Turku, Predragu Labašu i Srećku Aleškoviću, a brončani znak Vladi Antonoviću, Pauli Lovrenčić, Josipu Rohteku, Ivanu Rogini i Vladimiru Jakupeku. Skupština je završila domjenkom i druženjem, uz muzičku pratnju Budimira Mucka, koji je izveo niz prigodnih pjesama.

Planinarski tjedan završio je u ponedjeljak 12. prosinca otvorenjem izložbe planinarske fotografije u galeriji Foruma mladih Varaždina, koju su realizirali i postavili Mario Sokolić i Zlatko Pap. Izložbu, na kojoj se predstavilo 11 autora s 34 fotografije, otvorio je predsjednik društva Zvonimir Krajcer. Sve navedeno govori da je HPD »Dugi vrh« sa sve većim brojem aktivista i oko tristo tih članova, od kojih je polovica mladih osnovnoškolaca, na dobrom putu daljnjeg napretka, pa im i ovom prilikom čestitamo na dosadašnjim rezultatima i želimo daljnju uspješnu djelatnost.

Milan Turkalj

PET GODINA PD »DUGA«

U proteklih pet godina PD »Duga« iz Rijeke u svoje je redove učlanila 386 planinara i organizirala 257 izleta s 6360 sudionika. Osim hrvatskih planina, članovi su planinarili u Italiji, Austriji, Slovačkoj, Bugarskoj, Grčkoj, Crnoj Gori, Makedoniji, Albaniji, Bosni i Hercegovini te u Sloveniji, osvojivši pritom 29 dvotisućnjaka. Organizirane su tri planinarske škole, a nekoliko članova prošlo je tečaj za vodiče i markaciste. Društvo je također sudjelovalo nekoliko puta u pošumljavanju u okolici Rijeke, a kao doprinos projektu »Rijeka – Zdravi grad« svake godine organizira dva izleta.

Ljiljana Stojnović

PREMINUO HEINRICH HARRER

Dana 7. siječnja 2006. u svojoj 93. godini u Freisachu (Austrija) preminuo je alpinist Heinrich Harrer. Svjetsku slavu postigao je još 1938. kada je bio sudionik prvog uspona kroz »Stijenu ubojicu«, sjevernu stijenu Eigeru u Bernskim Alpama – jednog od tzv. tri posljednja alpska problema. No, planinarska, ali i svjetska javnost više ga pamti kao pisca knjige »Sedam godina u Tibetu« kojom je skrenuo pozornost na izuzetne prirodne ljepote Tibeta, najveće visoravni na svijetu, a posebno na tragičnu sudbinu duhovnog vođe tibetskog budizma 14. Dalaj Lame.

Harrer je 1939. bio član njemačke himalajske ekspedicije na Nanga Parbat. Kada je kasnije te godine Engleska objavila rat Njemačkoj, Harrer je kao sudionik te ekspedicije interniran u Indiji, ali je 1944. zajedno s još jednim članom Peterom Aufschneiderom uspio pobjeći u Tibet. Uz velike napore i pustolovine 1946. dolaze u Lhasu gdje se Harrer kao prvi zapadnjak uspio približiti do tada nedostupnom najvišem budističkom svećeniku i bio njegov učitelj sve do Dalaj Laminog prvog egzila 1951. godine u Indiju. Pedeset godina kasnije o tim događajima je snimljen film »Sedam godina u Tibetu«, a Harrera je igrao američki glumac Brad Pitt. Austrijski konzulat i Planinarski savez Hrvatske ugostili su 1974. Heinricha Harrera u Zagrebu kojom prigodom je održao nezaboravno predavanje o svom usponu u Eigeru i boravku u Tibetu.

Darko Berljak

Lapis Plus d.o.o.
ZASTUPNIK Pro-lux
ZA RH BiH i SLO

Compact dalekozori

Monokulari

ZOOM dalekozori

Panoramski dalekozori

Kompasi

Alu. bat. lampe

BESPLATNI PROSPEKTI 01/4677015
www.lapis-plus.hr

KALENDAR AKCIJA

18. 2.	7. zimski uspon na Bjelolasicu <i>Bečovo Razdolje - Bjelolasica</i>	HPD "Bijele stijene", Mrkopalj Stanislav Horaček, 098/402-141, s.horacek@hi.t-com.hr Branko Blažević, 051/833-248
19. 2.	Pohod novom obilaznicom PPP-IPP <i>Pazin - Grimalda - Stari Draguč - Poljanice - Borut - Pazin</i>	PD "Pazinka", Pazin Giovanni Sirotti, 052/621-257, 098/254-183 Franjo Paulišić, 052/622-514, 098/18-50-186
4. - 5. 3.	Koljevkom hrvatske državnosti <i>Kozjak</i>	HPD "Ante Bedalov", Kaštel Kambelovac Josip Pejša, 091/73-08-109, 021/221-402
12. 3.	Romarski put Belec - Marija Bistrica <i>obilježeni romarski put belec - Konjščina - Vinski vrh - Mari</i>	HPD "Beleograd", Belec Verica Havočić, 049/460-135, 098/16-09-056
19. 3.	Papučki jaglaci <i>Velika, Papuk</i>	HPD "Sokolovac 1898", Požega dr. Antun Lovrić, 098/94-55-243 Tanja Šljeric, 091/52-77-877
19. 3.	Dan HPD "Jelengrad" <i>pl. kuća "Moslavačka Slatina"</i>	HPD "Jelengrad", Kutina Ladislav Jurinjak, 044/679-059, 044/679-014

*Vrhunska oprema
za vrhunske rezultate!*

**SEZONSKO
SNIŽENJE**

**ZIMSKA
ODJEĆA -30%**

**SKIJAŠKA
OPREMA -20%**

**Članovima HPS-a na gotovinsko plaćanje
odobravamo popust -10%**